

Edvard Beneš: jeho politický život a názory

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7105R056 – Historie se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Jitka Kouřilová**
Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jitka Kouřilová**
Osobní číslo: **P13000594**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání**
Historie se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Edvard Beneš: jeho politický život a názory**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

- 1, Studentka se bude v průběhu přípravy a vypracování řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího bakalářské práce a bude pravidelně docházet na konzultace k práci.
- 2, Cílem práce bude na základě pohledu různých autorů podat ucelený obraz o politickém životě a názorech Edvarda Beneše. V kapitolách se budu zabývat jeho jednotlivými životními etapami od jeho mládí, vstupu do politického života, období prezidenta až po jeho smrt, přičemž se primárně zaměřím na jeho názory a politický život. Závěr práce by měl podat porovnání jednotlivých autorů a celkový pohled na politickou osobnost Edvarda Beneše.
- 3, Jako metoda bude použita práce s primární a sekundární literaturou a její komparace.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- 1, Karel Kaplan: **Poslední rok prezidenta: Edvard Beneš v roce 1948.** Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993, 174 s. ISBN 80-85270-18-8 : 60.00.
- 2, Jindřich Dejmek: **Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část první, Revolucionář a diplomat (1884-1935),** Praha: Karolinum, 2006, 631 s. ISBN 80-246-1224-0 .
- 3, Jindřich Dejmek: **Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část druhá, Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948 .** Praha: Karolinum: Vydavatel: Univerzita Karlova v Praze, 2008, 790 s. ISBN 978-80-246-1473-1.
- 4, Zbyněk Zeman: **Edvard Beneš: politický životopis.** Praha: Mladá fronta, 2000, 342 s. ISBN 978-80-246-1473-1.
- 5, Eduard Tábořský: **Prezident Beneš mezi Západem a Východem.** Praha: Mladá fronta, 1993, 327 s. ISBN 80-204-0365-5 : 60.00.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.
Katedra filosofie

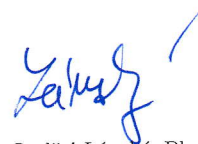
Datum zadání bakalářské práce: **15. dubna 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2016**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2015

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 28.6.2015

Podpis: Kouřilová!

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Ing. Martinu Brabcovi, Ph.D, vedoucímu mé práce za rady a pomoc při vyhotovení práce. Dále děkuji své rodině, která mě podporovala po celou dobu studia a následně při psaní této práce.

Anotace:

Předkládaná práce je zaměřena na analýzu názorů a jednotlivých politických etap v životě Edvarda Beneše. Práce začíná popisem Benešova dětství, mládí a vstupu na politickou scénu. Jádrem práce se následně zabývá jeho odbojovou činností a obdobím, kdy byl ve funkci ministra zahraničí a prezidenta. Kromě jeho „politického životopisu“ se práce zabývá také jeho sociologickými myšlenkami a rozborem jednoho z jeho hlavních děl s názvem *Demokracie dnes a zítra*. Závěr práce pak podává porovnání názorů jednotlivých autorů na Benešova klíčová rozhodnutí a celkově na jeho osobnost.

Klíčová slova: Edvard Beneš, prezident, ministr zahraničí, odboj, První světová válka, Druhá světová válka, Protektorát, Mnichov, západ, východ, demokracie, sociologie

Annotation:

The present work is focused on analysis opinions and individual political stages in the life of Edvard Benes. Work begins by describing Benesova childhood, youth and entering the political scene. The core work is then engaged in the resistance activity and the period when he served as foreign minister and president. In addition to his "political biography", the work also deals with his sociological thoughts and analysis of one of his major works called *Democracy Today and Tomorrow*. The conclusion provides the appreciation of the authors and an overall look at the personality of Edward Beneš.

Key words: Edvard Benes, president, foreign minister, revolt, World War I, World War II, Protectorate, Munich, West, East, democracies, sociology

Obsah

1. Úvod	2
2. Život Edvarda Beneše před první světovou válkou	4
I. Rodina.....	4
II. Gymnázium.....	5
III. Vysoká škola a profesní růst	6
3. První odboj.....	8
I. Odbojová činnost v letech 1914-1915	8
IV. Zahraniční odboj, Beneš opět ve Francii	10
4. Ministr zahraničí.....	13
I. Konference ve Versailles, návrat domů a vznik protibenešovské koalice..	13
V. Poválečné problémy nově vzniklé republiky a postoj k jiným státům	15
VI. První koncepce zahraniční politiky a politický život v letech 1918-1924	17
VII. Politický život ministra zahraničí v letech 1925-1935	21
VIII. Osobní život a osobnost ministra zahraničí.....	29
5. Prezident.....	30
6. Druhý odboj 1938-1945.....	37
7. Návrat a pád prezidentův	48
8. Demokracie dnes a zítra	52
9. Beneš jako sociolog	54
10. Závěr	58
12. Seznam použitých zdrojů.....	61
I. Literatura	61
II. Internetové zdroje:.....	62

1. Úvod

Bakalářská práce s názvem Edvard Beneš, politický život a názory se zabývá politickým a osobním životem Edvarda Beneše v letech 1884 až 1948, dále jeho politickými a sociologickými názory a reakcemi na klíčové momenty Československé historie. První kapitola této práce, je zaměřena na první léta života Edvarda Beneše. Objevuje se zde několik základních informací o jeho rodině, studích, profesním růstu a jeho vstupu na politickou scénu. Následující kapitola práce se zabývá Benešovou odbojovou činností během první světové války. Následně práce popisuje období mezi lety 1918-1935, ve kterých Edvard Beneš vykonával funkci ministra zahraničí. V této kapitole jsou nastíněny hlavní zahraničně-politické smlouvy a události. Dále také jeho vnitropolitická činnost, funkce ve Společnosti národů a postoje k jiným národům. Část práce, která na Edvarda Beneše pohlíží, jako na ministra zahraničí je ukončena 18. prosincem 1935, tedy dnem, kdy byl zvolen prezidentem Československé republiky. Po svém zvolení svou milovanou zahraniční politiku ovlivňoval i nadále. Jeho tříleté prezidentské období bylo ukončeno Mnichovskou dohodou, která pro něj znamenala obrovskou zradu ze strany západu, trauma a následnou abdikaci. Avšak ani poté na politiku nerezignoval a okamžitě zahájil tzv. druhý odboj. Velmi záhy se mu podařilo schválení prozatímní vlády a vznik Československých armádních sborů v zahraničí. Později byla uznána exilová vláda a po atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha, byl anulován Mnichov. Následně došlo k navázání kontaktů se Slovenským odbojem a podepsání Vánoční dohody, která stanovila vznik budoucí Československé republiky. Poslední kapitola Benešova „politického životopisu“ se zabývá obdobím trvajícím od jeho poválečného návratu až po jeho smrt v roce 1948. Součástí práce je také část zabývající se rozbořem Benešova hlavního díla *Demokracie dnes a zítra* a kapitola věnovaná jeho sociologickým názorům. Cílem práce má být ucelený pohled na politickou osobnost Edvarda Beneše, zahrnující jeho

hlavní názory, myšlenky a klíčové politické události. Jelikož se z historického i politického hlediska jedná o velmi kontroverzní osobu, závěr práce se následně zaměří na porovnání názorů jednotlivých autorů. Jako metodu pro vypracování práce jsem zvolila analýzu primární a sekundární literatury, které je k tématu opravdu velké množství. Primárním zdrojem práce je *Politická biografie českého demokrata* od autora Jindřicha Dejmka rozdělená do dvou částí. Přičemž první část se zabývá obdobím do roku 1935 a následující část je zaměřena na období 1935-1948. Oba díly jsou velmi podrobně a přehledně zpracovány. Toto téma bakalářské práce jsem si zvolila, protože se v něm prolínají oba obory, které studuji a které mě zajímají. Pro studentku humanitních věd a historie, je dle mého názoru osobnost Edvarda Beneše vhodným tématem ke zpracování.

2. Život Edvarda Beneše před první světovou válkou

I. Rodina

Edvard Beneš se narodil dne 28. května 1884 v malém městečku zvaném Kožlany ležícím v Plzeňském kraji. Podobně jako Tomáš Garrigue Masaryk, také Edvard Beneš vyrůstal ve skromných poměrech. Kožlany byly zemědělským, čistě českým a chudým městečkem. Mezi hlavní místní řemesla patřilo tkalcovství, hrnčířství a obuvnictví. Ti, kteří nevlastnili půdu, museli přes léto odjet za prací do Žatce, to ovšem znamenalo, že obyvatelé byli často na cestách, které jim pomohly k osvětovosti a ke vzniku velkého množství spolků. Jako většina dětí v té době, také Edvard měl jako malý představy o vznešeném původu jeho rodiny. Skutečnost byla ovšem jiná. Kořeny jeho rodiny se ztrácejí v 17. století a do revolučního roku 1848 patřila jeho rodina mezi nevolníky. V 19. století se pak jeho předci stali sedláky. Edvard byl desátým a posledním dítětem jeho rodičů Anny a Matěje Benešových. Otec Matěj byl pilný, pracovitý muž a úspěšný obchodník. Matka byla velmi zbožná a stejně jako jeho otec pracovitá. Když bylo potřeba, zvládla vést celé hospodářství. Ze sourozenců ho nejvíce ovlivňoval jeho bratr Václav, ale poměrně velký vliv na něj měl také bratr Vojtěch. Oba bratři byli učitelé, a proto se snažili vést ke vzdělání také své sourozence. Co se týče náboženské orientace, zastávala celá rodina katolické vyznání. Jejich otec uctíval mistra Jana Husa a oni později směřovali k volnomyšlenkářství. Edvard byl též zprvu přísný katolík, postupem času se ale jeho postoj k náboženství měnil a na střední škole se z něj stal téměř úplný ateista.¹ Autor Jiří Gruša k této Edvardově sekularizaci napsal: „*Vojenské nebo církevní šance, chudé a nadané syny přestali lákat. “Edvard proto došel k závěru, že ministr je více než ministrant a sekularizoval se velmi záhy.*”² Později se k víře navrátil. Nebyla to však víra katolická, nýbrž víra v prozřetelnost, která řídí chod dějin. Aktivita rodiny se během Edvardova dětství zaměřovala také na spolky. Všichni členové rodiny byli aktivní v Sokole, což dokazoval nejen jejich zájem

¹NOVOTNÝ, Karel a Zlata KUFNEROVÁ. *Člověk Edvard Beneš: čtení o druhém prezidentovi*. Vyd. 1. Praha: Dita, 2006, 205 s strany 9-12

²GRUŠA, Jiří. *Beneš jako Rakušan*. Vyd. 1. Brno: Barrister&Principal, 2011. 148 s. ISBN 978-80-87474-12-9. Citováno ze strany 20

o pohyb, ale také projev vlastenectví. Edvard poprvé vystoupil na veřejném sokolském cvičení ve svých sedmi letech, tedy v roce 1891.

II. Gymnázium

Prahu a zároveň také divadlo, navštívil Edvard poprvé se svým starším bratrem v roce 1894. O dva roky později se s Prahou setkal znovu a rovnou se tam přestěhoval. V Praze bydlel v bytě, který vlastnil bratr Vojtěch, a důvodem jeho pobytu zde bylo studium. Bylo mu 12 let, když se jeho rodiče rozhodli, že ho dají na studia. Jejich přáním bylo, aby se z jejich nejmladšího syna stal inženýr. Na techniku ale Edvarda nepřijali z důvodu humanitního zaměření, proto nastoupil na gymnázium. A jaký byl během svých studentských let? Většina autorů jeho životopisů ho popisují jako pracovitého, inteligentního, uzavřeného studenta, který se svým chováním a jednáním výrazně lišil od svých spolužáků. V průběhu studentských let neměl moc přátel a na své okolí působil až asketickým dojmem. Edvard byl ale samotárem již od dětství. A právě v onom dětství se malý Edvard často stával terčem posměchů a šikany, zejména kvůli jeho silné postavě. I tyto posměchy tedy určitě patřily mezi důvody, proč se snažil svým vrstevníkům co nejvíce vyhýbat. V prvních letech studia patřil mezi premianty, ale později označil školní výuku za ztrátu času a raději se vzdělával sám. Mezi profesory oblíbený nebyl, nelíbily se jim jeho pokrokařské myšlenky a ani to, že s nimi často vedl polemiky, či je dokonce provokoval. „*O mladém Benešovi se vědělo, že neuznává autoritu jen kvůli autoritě, a proto ho také většina tamního profesorského sboru pokládala za rebelanta.*“³ Mezi Edvardovy záliby v této době patřila historie, dějepis miloval už od základní školy. Dále ho zajímaly přírodní vědy a zeměpis, rád chodil na výlety pozorovat krásy naší přírody. Nejvíce ho však uchvátila francouzština. Francouzština ho okouzila až tak, že se rozhodl přeložit do češtiny Zolův román. Překlad byl dokonce v roce 1905 vydán, což bylo jistě pro mladého studenta obrovským úspěchem. Zajímavé je, že se zde poprvé podepsal jako Edvard. Do této doby byl všude uváděn jako Eduard. Jiří

³NOVOTNÝ, Karel a Zlata KUFNEROVÁ. *Člověk Edvard Beneš: čtení o druhém prezidentovi*. Vyd. 1. Praha: Dita, 2006, 205 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-85926-43-1. Strana: 17

Gruša však na překlad zastává jiný názor a tvrdí, že: Zola v překladu od slušného abstinenta Edvarda působí směšně. Mezi aktivity, kterým se v průběhu svého studia na gymnáziu ve volných chvílích věnoval, se řadil také sport. Nejvíce Edvarda bavil fotbal, neboť disponoval dobrou kondicí a dostavovaly se též výsledky. Sportovní kariéru mu bohužel ukončila zlomenina holenní kosti. Již během gymnaziálních studií se poprvé setkal s Tomášem Garrigueem Masarykem. Jeho názory ho však v této době příliš nezaujaly. Beneš byl příznivcem sociální demokracie a názory Masaryka mu připadaly málo socialistické. Dne 9. července 1904 úspěšně složil maturitní zkoušku s průměrným hodnocením.⁴

III. Vysoká škola a profesní růst

Ihned po ukončení gymnázia nastoupil na filosofickou fakultu, kde studoval slovanskou, románskou a germánskou filologii. Velmi ho zajímaly Masarykovy přednášky, ovšem ne vždy souhlasil s jeho názory. Po roce studia odjel na Masarykovo doporučení studovat do Francie na Sorbonu. V Paříži žil velmi skromně. Byl ubytován v cele bývalého kláštera a přivydělával si tím, že přispíval do novin. Během studií tedy navázal četné styky s tamními novináři, což se mu později velice hodilo. Kromě článků do tamějšího tisku posílal Edvard články také do své rodné země. Již před odjezdem se dohodl s redakcemi Rovnosti a Práva lidu, že jim bude články z Francie pravidelně posílat. Během pobytu v Paříži se zabýval studiem děl od Emila Durkheima, George Sorela a Henryho Bergsona. „*Bergson jej zaujal svou teorií plynulosti, stálých změn a relativity každé společnosti.*“⁵ Z Durkheimových myšlenek přijal teorii, která chápe sociologii jako vědu o společnosti, přičemž společnost pochopil jako materiální skutečnost a celek. Ovšem ani s jeho myšlenkami zcela nesouhlasil a později vydal článek, ve kterém kritizoval Durkheimův sociologický objektivismus, na kterém mu nejvíce vadilo, že u zkoumaných jevů vynechával jejich

⁴NOVOTNÝ, Karel a Zlata KUFNEROVÁ. *Člověk Edvard Beneš: čtení o druhém prezidentovi*. Vyd. 1. Praha: Dita, 2006, 205 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-85926-43-1 strany 16-25

HITCHCOCK, Edward B. *Zasvětil jsem život míru: Životopis Edvarda Beneše*. 3. vyd. Praha: Jaroslav Podroužek, 1947. Strany 1-34

⁵HAVLÍČEK, František. *Eduard Beneš, člověk, sociolog, politik*. Praha: Prospektrum, 1991, 191 s., 15 s. fotogr. ISBN 80-85431-20-3. Strana:8

psychologickou stránku. Z děl George Sorela byl velmi zaujat názory na zničení třídní společnosti a stavil se proti metodě násilí. Studia v Paříži se mu zamlouvala a Francii si zamiloval. Nebyla to však pouze Francie, která ho učarovala svou krásou. Právě v Paříži potkal svou budoucí ženu Annu Vlčkovou. Anna, která si později změnila své jméno na Hanu, byla o rok mladší než Edvard a svým půvabem ho natolik okouzila, že se v roce 1906 zasnoubili. I na tuto Benešovu životní událost však Jiří Gruša ve své knize *Beneš jako Rakušan* zaujímá jiný pohled. Tvrdí, že Beneš prý dal přednost vzestupu před vášní a nazývá manželství Edvarda a Hany doživotním sekretariátem ve dvou. V tomtéž roce odjel Edvard jako novinář do Londýna. Tímto městem však již natolik uchvácen jako Paříží rozhodně nebyl, ba naopak byl přímo v šoku z místních poměrů. O Londýnu napsal článek s názvem: „*Londýn největší město světa, nejbohatší město světa, jest zároveň nejbídnejším, nejnemravnějším, nejchudším městem světa.*“⁶ Tento článek se později v roce 1943 snažili využít nacisté proti samotnému Benešovi a jejich cílem bylo ho zdiskreditovat. Tento záměr se jim ale nepodařil. O rok později, tedy v roce 1907, pokračoval v cestování a odjel do Berlína. Ani z Německa neměl dobrý dojem. Na hranicích ho prohledali, odcizili mu některé knihy a sebrali mu jeho disertační práci psanou v češtině. Část zabavených knih i disertační práci mu naštěstí nakonec později vrátili. To ovšem nezměnilo nic na tom, že z Německa nebyl ani z poloviny tak očarován jako z Francie. Během svého pobytu se mu podařilo přeložit dílo *Vznik, rozšíření a povaha psaných ústav* od Borgeauda. V Berlíně měl možnost studovat díla filosofických velikánů, mezi které patřili například: Hegel, Kant či Marx. Studium německé klasické filosofie si tak rozšířil své poznatky v oblasti humanitních věd. Po ročním pobytu v Berlíně se vrátil zpět do Francie, kde úspěšně ukončil své studium práv v Dijonu. Poté se vrátil do Prahy a na doporučení T. G. Masaryka se rozhodl pro ukončení studia na Filozofické fakultě v Praze, protože jeho doktorát z Dijonu nebyl v Rakousko-Uhersku uznáván. V roce 1909 úspěšně ukončil studia v Praze a tématem jeho disertace byl *Původ a vývoj moderního*

⁶NOVOTNÝ, Karel a KUFNEROVÁ, Zlata. *Člověk Edvard Beneš: čtení o druhém prezidentovi*. Vyd. 2., dopl. (V nakl. BVD vyd. 1.). Praha: BVD, 2010. 199 s., [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-87090-33-6. Strana 34

politického individualismu. „Jeho studijní období tedy pomalu končilo a historik Josef Šusta označil tato uplynulá léta za mladá, učňovská a vandrovní.“⁷ Dne 10. září 1909 si konečně vzal Hanu za ženu, a to přesně 3 roky od jejich zasnoubení. Edvard začal postupem času budovat kariéru středoškolského profesora a dále hojně publikoval články, které nyní byly již odborně politologicky a sociologicky založeny. Během prvních let své teoretické činnosti se zajímal o řadu obecných témat. Ve svých člancích často uvažoval nad problémy demokracie, volebním právem, sociálními otázkami jako například délkou pracovní doby, nezaměstnaností, sociálními reformami či socialistickým hnutím a v neposlední řadě reformou školství. V této době se také pomalu ale jistě začínal angažovat na politické scéně. Rozhodl se vstoupit do realistické strany založené Tomášem Garriguem Masarykem. Přestože byly jeho myšlenky stále méně marxisticky orientované, spolupracoval nadále se sociální demokracií. Když byl 28. 6. 1914 spáchán v Sarajevu atentát na nástupníka trůnu Františka Ferdinanda D'Este a jeho choť Žofii Chotkovou, bylo jisté, že je Edvard na politiku plně připraven.

3. První odboj

I. Odbojová činnost v letech 1914-1915

Krátce předtím, než vypukla světová válka, se stal soukromým docentem pražské české univerzity. Ačkoli byl válkou poměrně zaskočen, bylo mu jasné, že on osobně musí přispět k pádu habsburské monarchie. Sám později v díle: *Světová válka naše revoluce osvětlil*, že byl na válku, díky předchozím studiím v zahraničí, filosoficky, sociologicky i politicky připraven. V březnu 1915 svolal zástupce politických stran, aby se sešli a projednali podporu Masaryka, který v prosinci 1914 odjel do zahraničí. V této době se začala utvářet domácí odbojová organizace, která se opírala o několik redakcí významných periodik, jako byli Národní listy, Čas či Samostatnost. Do redakce Času vstoupil ihned po zahájení světové války

⁷Citováno z: NOVOTNÝ, Karel a KUFNEROVÁ, Zlata. *Člověk Edvard Beneš: čtení o druhém prezidentovi*. Vyd. 2., dopl. (V nakl. BVD vyd. 1.). Praha: BVD, 2010. 199 s., [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-87090-33-6. Citováno ze strany 37

také Edvard. Prvotním cílem odboje byla koordinace činnosti uvnitř země a spojení se zahraničním odbojem vedeným budoucím prezidentem T. G. Masarykem. Dalším cílem bylo, aby domácí odboj spolu se zahraničním připravil národ na novou historickou etapu bez habsburské monarchie. Pro plnění těchto cílů vznikla domácí odbojová organizace nazývaná Maffie. Ve vedení této organizace byl zpočátku Beneš a po jeho emigraci do zahraničí vedl Maffii Dr. Přemysl Šámal. Edvard měl za úkol nejen navazovat nová odbojová spojení, ale také pašovat přes hranice zahraniční tisk a důvěrné státní materiály. Zajišťoval a udržoval i tajnou korespondenci se zahraničím. Aby dopisy či referáty o situaci v zemi nebyly odhaleny, vkládal je často za obal knih. Antonín Klimek nazval Beneše ve své knize *Zrození Státníka* za bohem nadaného organizátora a rodilého vůdce. Jiný názor zastává Jiří Gruša, dle kterého se Edvard postaral o modrou knížku, aby nebyl schopen vojenské služby a mohl pendlovat mezi vnitřním a vnějším odbojem. V této době Beneš stále přednášel na univerzitě a také studenti pravděpodobně věděli o jeho odbojové aktivitě. K tomu se pojí historka, kterou zaznamenal ve své knize o Edvardu Benešovi autor Hitchcock. Edvard prý nemohl přijít na přednášku a studenti, kteří o jeho činnosti věděli, se v klidu posadili a studovali či četli až do konce hodiny, aby nikdo nepoznal, že tam profesor není. Jinou historku z této doby zmínil Karel Čapek, který vzpomíná na rozhovor s Benešem, ve kterém mu Edvard oznámil, že chce, aby jel Čapek do Španělska pro nějaké papíry. Byl z toho velmi zaskočen, protože mu to Edvard oznámil jako samozřejmost a počítal, že papíry přiveze. Jinak Beneš nikomu jinému než sobě nevěřil a místy byl i příliš neopatrný, což později sám přiznal, když vyprávěl, jak nechal ležet podezřelé knihy ve vlaku a vůbec se nebál, že by je kontrola, mohla nalézt.⁸ Krátce po vzniku Maffie bylo dohodnuto, že do zahraničí bude vyslán Vojtěch Beneš, aby vedl krajanskou akci v USA a Dürich, aby se orientoval na Rusko. V této době se Beneš celkem dvakrát vydal navštívit Masaryka. Když ho navštívil potřetí v září roku 1915, nemohl se do Čech již navrátit, protože se v létě 1915 stala

⁸NOVOTNÝ, Karel a KUFNEROVÁ, Zlata. *Člověk Edvard Beneš: čtení o druhém prezidentovi*. Vyd. 2., dopl. (V nakl. BVD vyd. 1.). Praha: BVD, 2010. 199 s., [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-87090-33-6. strany 47-53

Maffie středem pozornosti a hrozilo zatýkání jejich členů. Když byli v květnu 1915 zatčeni a odsouzeni k smrti Alois Rašín a Karel Kramář Benešovi, došlo na to, že byl jako hlavní představitel této odbojové organizace zatčen mezi prvními. Aby mohl nerušeně emigrovat do Francie, obstaral si falešný pas, ve kterém bylo uvedeno jméno Miroslav Šícha. Masaryk se nejprve obával, aby nebylo kvůli odchodu Beneše přerušeno spojení mezi Švýcarskem a Prahou, ale Edvard ho ujistil, že vše bude v pořádku. Masaryk tedy rozhodl, že odboj ve Švýcarsku povede Sychrava a on sám že bude odbojářem v Londýně. Benešovi bylo tedy umožněno odcestovat do Francie.

IV. Zahraníční odboj, Beneš opět ve Francii

Počátky odboje ve Francii byly obtížné. Beneš byl ubytován ve studentském bytě a žil velmi skromně. Bydlení se zde podobalo jeho pobytu během studentských let. V průběhu dalších let se úroveň jeho života ve Francii zlepšovala. Ke zlepšení životních podmínek ho z důvodu nutné reprezentace přiměl také Štefanik. Přijel v zimě roku 1915 do Paříže a připojil se k odboji, čímž usnadnil Benešovu situaci. Budoucí druhý prezident o něm ve své knize *Světová válka a naše revoluce* napsal, že se jednalo o aktivního muže, který jednal spíše slovy a činy než vyjednáváním v kanceláři. Dále také zmiňuje, že získal Štefanik na cestách vždy spoustu vlivných přátel a spojenců vhodných pro odboj. Zprvu byli hlavní odbojovou podporou média. Odbojová činnost v prvních letech opravdu nebyla snadná. Benešova žena Hana byla kvůli jeho činnosti během války celkem dvakrát vězněna. Také on byl v průběhu roku 1915 kvůli podezření ze špionážní činnosti ve Francii a Anglii několikrát zatčen. V listopadu 1915 byl založen Český zahraniční komitét v Paříži, později přejmenovaný na Národní radu československých zemí, a bylo vydáno prohlášení proti Rakousko-Uhersku. Edvard, který se stal generálním tajemníkem rady, věděl, že je v této vyhrocené situaci nutná dobrá a stabilní organizace. Politické zázemí bylo nestabilní a poměry v českých zemích se neustále měnily. Krátce po vzniku rady začali Beneš a Masaryk utvářet její program a obrátili se na krajanské spolky, od kterých očekávali politickou i finanční podporu. Kromě aktivní

politické účasti podporoval Edvard odboj i po finanční stránce. Hned na začátku války se setkal s Masarykem na Letné a kromě toho, že ho informoval o nutnosti aktivity, mu přislíbil finanční pomoc. Po vzniku rady stále pokračoval ve veřejné odbojové činnosti, psal články pro tisk a pořádal přednášky, a to i přes to, že byl časově vytížený. V létě 1916 se všichni vedoucí členové zahraničního odboje shodli, že je nutné, aby byl odboj podporován i vojensky. Rozhodli se tedy pro zřízení armády, která měla být složena z československých válečných zajatců. Na podzim roku 1916 strávil Edvard v Londýně u jeho přítele Masaryka dva týdny. Během této návštěvy prodiskutovali své dosavadní odbojové úspěchy a navštívili několik vysokoškolských profesorů. Z jejich vzpomínek je zřejmé, že byli velmi dobrými přáteli. Na tento Benešův dvoutýdenní pobyt v Londýně oba vzpomínají jen v dobrém. Odboji se dařilo také díky tomu, že jeho vedoucí členové jednali ve shodě. Sám Masaryk později ve svém díle napsal, že spolupráce s dr. Benešem pro něj byla snadná a účinná. Na začátku roku 1917 navštívil budoucí prezident Řím, konkrétně malíře Oskara Brázdu a jeho ženu. Během tohoto pobytu namaloval Oskar Benešův obraz. Žena malíře, stejně jako později malíř Filla, popsala Beneše jako malého sešlého muže, přičemž by prý nikdo nevěřil, že mu je teprve 32 let.⁹ Brázda se pokoušel spolu s podnikatelem Karlem Veselým zorganizovat odboj v Itálii. Jejich zásluhou později vznikly první předpoklady pro založení armády v Itálii. Během jeho pobytu došlo k setkání s několika významnými politiky. Z významných italských politiků navštívil například Ubalda Commandiniho, který byl italským ministrem propagandy. Hlavním cílem bylo, aby Itálie povolila přemístění československých zajatců do Francie. Tento plán byl bohužel zemí s hlavním městem Řím zamítnut. Mezi úspěchy jednání patří úmluva, která přislíbila založení československého komitétu v Itálii a zlegalizování tiskové kanceláře, která tvořila jádro československého odboje v Itálii a ze které se později stala pobočka české národní rady. Cestou zpět navštívil Beneš Masaryka v Londýně a ten mu sdělil své plány odjezdu do Ruska. Masaryk se bál, že se z Ruska již nevrátí,

⁹NOVOTNÝ, Karel a KUFNEROVÁ, Zlata. *Člověk Edvard Beneš: čtení o druhém prezidentovi*. Vyd. 2., dopl. (V nakl. BVD vyd. 1.). Praha: BVD, 2010. 199 s., [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-87090-33-6. Strany 54-62

avšak natolik důvěřoval Benešovi, že mu svěřil svou závěť. Na západní frontě došlo v této době k velkým ztrátám francouzských vojáků. Francie, která potřebovala nové vojenské síly, dala konečně souhlas vybudovat československou armádu, která se brzy ukázala jako velká posila pro zahraniční odboj. K nárůstu jejího vlivu přispěla hlavně pomoc československých divizí k výhře několika významných bitev, jako byly například Zborov, Bachmač či Caporetta. Úspěšnost roku 1917 dokládá i skutečnost, že došlo k obnovení spojení s domácím odbojem, který navíc díky propuštění Rašína, Kramáře a dalších získal nové posily. Další důležitou událostí, která vedla k úspěchu, byl projev předsedy ruské diplomacie, který ve svém projevu zmínil, že souhlasí s plánem nové střední Evropy, tudíž i se vznikem Československa. V Říjnu 1917 se Beneš opět ocitl v Římě. Záměr jeho návštěvy byl stejný jako při jeho první návštěvě v lednu. Opět požádal italskou vládu o propuštění zajatců. Zde se setkává s velmi významným politikem Sonninem. Podaří se mu přesvědčit Itálii o uznání národní rady, žádost přesunu zajatců je však bohužel opět zamítnuta. Svou snahu ale nevzdává. Když se mu nedaří muže přesunout na západní frontu, přichází s nápadem vybudování armády na frontě italské. Pozdější výnos italské vlády k jeho žádosti nebyl moc velkým úspěchem. Místo armády udělal ze zajatců pracovní oddíly pod vedením Italů. Po návratu do Francie se pustil do konečného jednání o armádě ve Francii. V únoru 1918 podepsal listinu, která předpovídala další vývoj československé armády ve Francii a kterou již předtím podepsal francouzský premiér Clemenceau. V březnu se připravoval na další cestu do Říma, kde chtěl pomoci národní radě s jednáním o zřízení armády v Itálii. V dubnu pronesl rakouský politik Czernin projev, kde urazil jak zahraniční odboj, tak i francouzskou vládu. Po tomto projevu bylo jasné, že je Francie již stoprocentně rozhodnutá pro rozbití Rakouska-Uherska. V tomto měsíci také došlo ke schůzce zástupců utlačovaných národů habsburské monarchie. Sešli se zde zástupci Itálie, Polska, Srbska, Rumunska, Francie a Československa. Všechny zde zúčastněné národy dospěly k výsledku, že je nutné společnými silami Rakousko-Uhersko rozbit. V červnu 1918 uznala národní rada konečně také Velká Británie. V říjnu 1918 obeznámil Beneš prozatímní vládu s tím, že oficiální vláda bude ustanovena až doma. V čele

prozatímní vlády byl prozatímní a budoucí prezident T. G. Masaryk, Beneš se stal prozatímním ministrem vnitra a ministrem zahraničních věcí, Štefanik ministrem války. Tato vláda byla do 10 dnů uznána. Ještě před vyhlášením vlády bylo jeho úkolem připravit domácí politiky na nastávající politickou situaci. Psal jim dopisy, které plnily jakýsi účel návodů na to, jak se správně zachovat při konečném rozbití Rakousko-Uherska a vyhlášení samostatného státu Čechů a Slováků. Krátce po vyhlášení prozatímní vlády odjel do Itálie, odkud byl 13. 10 odvolán zpět do Paříže. Donesla se mu polopравdivá zpráva o tom, že premiér Velké Británie chce uzavřít dohodu s Rakousko-Uherskem. Dne 18. října byla v Paříži vydána Washingtonská deklarace, která oficiálně prohlašovala Československo nezávislým státem. Těsně před vznikem státu se vydal na jednání do Švýcarska. Dne 28. Října byla v ranním rozhlase vyhlášena tzv. Andrásyho nota, kterou občané českých zemí pochopili jako vyhlášení nezávislosti. Začali tedy ničit všechny státní symboly a znaky Rakousko-Uherského státu. Ve večerních hodinách vyhlásili Alois Rašín, Antonín Švehla, Jirí Stříbrný, František Soukup a Vavro Šrobár, později nazývaní muži 28. října, vznik československého státu.¹⁰

4. Ministr zahraničí

I. Konference ve Versailles, návrat domů a vznik protibenešovské koalice

V lednu roku 1919 se za Benešem do Paříže vydala jeho manželka Hana. Oba už toužili po společném návratu domů. Edvard však stejně jako jiní politikové věděl, že ve Francii musí ještě chvíli pobýt. Čekala ho totiž ještě velká a důležitá jednání, a to jednání o mír. Sám později ve své knize *Světová válka a naše revoluce* napsal: „Začaly se již ukazovat první poválečné obtíže a spory o podmínky míru, naznačující, že boj o mír nebude o nic lehčí, než byl o vojenské vítězství.“¹¹ Jednání o mír započalo 18. ledna 1919 ve Versailles. Účast na této mírové konferenci byla jeho prvním velkým úspěchem. Konference se spolu s ním z československých politiků

¹⁰DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1224-0. Strany 163-214

¹¹BENEŠ, Edvard a Věra OLIVOVÁ. *Světová válka a naše revoluce: Výbor z díla*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1994. Strana 113

zúčastnil ještě Karel Kramář, se kterým vedl Edvard spory. Ve Versailles byl však Beneš hlavně díky svým kontaktům ze studií ve Francii a díky své autoritě daleko úspěšnější než Kramář. Výsledek konference byl pro Československo poměrně přívětivý. Byly zde uznány historické hranice Čech a schváleno připojení Slovenska, Podkarpatské Rusi a Chebska. „*Všeho, oč Československá delegace žádala, jsme se však nedočkali. Příkladem tomu mohou být válečné reparace. Ty jsme nezískali, protože komise, která tuto věc projednávala, došla k závěru, že Československo do války vstoupilo až 28. 10. 1918, tedy v den svého vzniku a nemá tedy nárok na úhradu škod datovaných před 28. Říjnem.*“¹² Do Československa se Beneš vrátil ke konci září roku 1919. Ve své vlasti byl nový ministr zahraničí vítán. Na nádraží ho vítaly zástupy lidí i prezident Masaryk. V souvislosti s Benešovým příjezdem vydal Karel Čapek v satirickém deníku krátkou báseň s názvem *Na uvítanou*. V té bylo zmíněno, že nyní je Beneš vítán a za rok možná již bude křižován. A bylo tomu opravdu tak. Poměrně brzy po jeho uvedení do funkce se začali ozývat jeho odpůrci, kteří ho obviňovali z pronevěry odbojových peněz a radikálně se stavěli proti podepsání smlouvy z 10. 7. 1920 stanovující hranice Těšínska. Dále mu byla vyčítána skutečnost, že se mu nepodařilo k Československu připojit větší kus německého území. O dvacet let později mu paradoxně bylo vytýkáno, že vůbec pohraničí osídlené Němci připojil. Největší kritika směřovala proti zahraničnímu dluhu Československé republiky, který činil celkem asi 17 miliard korun. Odhodlal se teprve až v roce 1924 a před parlamentem se prvně zmínil o jeho výši. V roce 1919 započal svou kampaň proti Benešovi také Frič. V letácích jeho Očisty byl Beneš obviňován ze všech špatností. Zároveň pokračoval Benešův spor s Kramářem, jehož příčinou byl postoj ministra zahraničí k Rusku. Beneš tušil, že obnova Ruska bude trvat dlouho a že Rusko bude potřebovat více sil než například poražené Německo. Dle jeho názoru mělo být uznáno jako evropská země. V souvislosti s tím se radikálně stavil proti stanovisku Karla Kramáře, který byl pro intervenci v Rusku. Na tyto protibenešovské akce často Masaryk reagoval se slovy: „*Není možné takového nevděku proti*

¹²HAVLÍČEK, František. Eduard Beneš, člověk, sociolog, politik. Praha: Prospektrum, 1991. ISBN 80-85431-20-3 strany 39-40

osobě, která toho pro republiku tolik udělala,“ nebo také: *„Beneš se stal terčem štvání proti politice hradu.“* Kromě kritiků se také brzy objevily první snahy politiků nového ministra uplatit. V souvislosti s pozemkovou reformou mu byl od agrární strany nabízen zisk většího sídla. Beneš však těmto nástrahám nepodleh a odmítl. O jeho neúplatnosti svědčí i aféra s jeho přítelem Jirákem, který mu chtěl poskytnout zvláštní fond na propagandu za poskytnutí povolení k vývozu cukru. Beneš ho spolu s policií veřejně odhalil a usvědčil z trestného činu pokusu o úplatek. *„Pražský tisk Beneše charakterizoval jako neúplatného muže“*.¹³

V. Poválečné problémy nově vzniklé republiky a postoj k jiným státům

Nově vzniklá republika se již od samého počátku potýkala s problémy. Hlavními příčinami těchto problémů byly spory o hranice a nespokojenost národnostních menšin. Den po vzniku nové republiky, tedy 29. 10. 1918, se německá menšina vzbouřila a odmítla uznat Československo. V pohraničních oblastech vznikly čtyři německé provincie, přičemž hlavní z nich byla tzv. Deutschböhmen se sídlem v Liberci. Vláda tento problém vyřešila poměrně radikálně, a to vojenským obsazením pohraničí. Beneš zastával k Německu a německé menšině výrazně tvrdší postoj než Masaryk, který na rozdíl od Beneše prosazoval nutnost vybudování přátelského přístupu k Německu již od samého počátku. Nový ministr zahraničí Němce respektoval, ale souhlasil s radikálním poválečným postupem vůči poraženému státu a rozhodl se pomáhat Francii ve zkrocení Německa. Zastával totiž názor, že Německo ještě rozhodně není připraveno na zapojení do evropské politiky. Tento jeho postoj měl neblahý vliv na vztahy mezi Německem a Československem. V červnu 1919 došlo ke zlepšení vztahů a Československo spolu s Německem uzavřelo tzv. Versailleskou mírovou smlouvu. V rámci zahraniční politiky se Beneš snažil, aby Československo se sousedním Německem udržovalo poměrně dobré vztahy, a svou aktivní činností dopomohl Německu k vstupu do společnosti národů. Německo bylo pro Československo z hospodářského hlediska velmi

¹³ZEMAN, Zbyněk A. *Edvard Beneš: politický životopis*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2000, 342 s., [16] s. fot. ISBN 80-204-0770-7. Strana 69

důležité. Český průmysl byl závislý na průmyslu německém. Proto také Československo spolu s Německem podepsalo v roce 1920 obchodní smlouvu. Z českých zemí se do Německa vyváželo hlavně uhlí, cukr a dřevo. Naopak z Německa proudily výrobky z chemického a strojího průmyslu. Spory o hranice vedl nově vzniklý stát s Polskem. Až do konce války se Beneš o Polskou problematiku vůbec nezajímal. Od ledna 1919 prosazoval nutnost navázat s Polskem politické a hospodářské styky. Československo nechtělo být aktivně zapojeno do sporu mezi Polskem a sovětským Ruskem. Zásobování Polska zbraněmi bylo náročné, proto také vláda vyhlásila vůči Polsku politiku neutrality. Beneš se mezitím pokoušel dosáhnout rozdělení Těšínska, o které se vedlo Československo s Polskem spory. Hlavním problémem bylo, že na tomto území žilo více Poláků než Čechů. Hlavní argument pro rozdělení Těšínska byl dle Beneše takový, že pokud se území rozdělí, bude pomoc Polsku snazší. K rozdělení došlo 28. 7. 1920 a celý tento konflikt zanechal trvalé stopy na československo-polských vztazích. Proto byl Beneš, který zisk části Těšínska označoval za vítězství, kvůli tomuto rozhodnutí často kritizován. Proces uzavření smlouvy stvrzující mír s Maďarskem se brzy ukázal jako poměrně složitý. Hlavní příčinou toho byla stále nestabilizovaná situace v Maďarsku. Mírovou smlouvu tzv. Trianonskou smlouvu se podařilo uzavřít až 4. června 1920. Touto smlouvou bylo poválečné formování hranic Československa zcela dokončeno. Dle autora Jindřicha Dejmeka byl podpis Trianonské smlouvy nesporně posledním z důležitých momentů zrodu republiky.¹⁴ Nepříznivý vztah mělo Československo zprvu také s Vatikánem. Československým vyslancem ve Vatikánu se na přání Masaryka stal historik a pozdější ministr zahraničí Kamil Krofta. Do roku 1921 se naštěstí podařil vztah Československa k Itálii a Vatikánu změnit. Beneš jakožto ministr zahraniční však stále zastával stanovisko, že náboženství do politiky nepatří.

¹⁴DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006, 631 s. ISBN 80-246-1224-0. Strana 274

VI. První koncepce zahraniční politiky a politický život v letech 1918-1924

Úplně prvním důležitým úkolem nového ministra bylo vybudování ministerstva zahraničí. Bohužel nedostatek zkušených úředníků v Československé republice zapříčinil problémy v budování diplomacie, a to zdaleka nebylo jediným problémem. Dále bylo nutno sehnat reprezentativní budovy a dostatečné vybavení. Výhodou bylo, že v době Benešova návratu již existoval základní obrys ministerstva vytvořený Bedřichem Štěpánkem. Beneš a jeho delegace tedy strukturu pouze doplnili. Celé ministerstvo bylo tvořeno několika sekcemi, přičemž jeho jádrem bylo prezidium. Nejpočetnější částí byla sekce politická a mezi další patřil odbor národohospodářský, právní a zpravodajský. Do funkcí, které byly v Benešově bezprostřední blízkosti, byli dosazeni hlavně lidé, kteří s ním spolupracovali již předtím. Bylo tomu tak, protože právě jim plně důvěřoval. Výstavba ministerstva byla plně dokončena v roce 1923. Hned po svém návratu z Versaillské konference začal sprádat plány na vytvoření dohody mezi Jugoslávií, Rumunskem a Československem. K tomu došlo dne 17. 6. 1921, kdy se po neúspěšném pokusu císaře Karla o zmocnění se maďarského trůnu tyto tři mocnosti spojily, a vznikla tzv. Malá Dohoda. Ta měla za hlavní úkol zabránit revizi Trianonské smlouvy, což byla poválečná mírová smlouva s Maďarskem a nedovolit, aby se Habsburkové opět zmocnili trůnu. O Malé dohodě autor Jiří Gruša ve své knize *Beneš jako Rakušan* napsal něco v tom smyslu, že: „Chvíli to vypadalo, že malá dohoda bude úspěšná, ale premiér Barthou, který si s Benešem rozuměl, byl později zavražděn a z malé dohody se stala malá nehoda.“¹⁵ Hlavním východiskem Benešových politických úvah, které koncipoval již před rokem 1918, byla idea národní československé jednoty v jednotném státě, kterou později spojil s ideou demokratizace celé Evropy. V neděli 29. února 1920 byla vydána ústava. Při tvorbě této politické koncepce tedy samozřejmě Beneš přihlížel k ústavnímu zákonu, který zní: Češi a Slováci jsou jeden národ. O významu spojení Čechů a Slováků napsal v dubnu 1914 článek do

¹⁵ GRUŠA, Jiří. *Beneš jako Rakušan*. Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-12-9. Strana 66

časopisu *Československá samostatnost*. „V tehdejších poměrech si nelze představit samostatné Čechy bez Slovenska, nelze mluvit o otázce české, aniž bychom mluvili o otázce slovenské a vůbec si nelze představit samostatné Slovensko bez Čech.“¹⁶ Hlavně pro tyto své úvahy je některými historiky označován jako zarytý Čechoslovák. Formování své zahraniční politiky opíral o státní demokracii. S možnými problémy demokracie počítal, protože s nimi byl obeznámen ze svých předchozích teoretických výzkumů. Po vzniku Československa dospěl k názoru, že budování zahraniční politiky ve všech státech je založeno na trvale působících silách, mezi které řadíme: historické zkušenosti a tradice, hospodářské poměry daného státu, geografické umístění státu a v neposlední řadě aktuální tradice. Zahraniční politika má být založena na dokonalém propojení všech těchto sil. Jeho hlavním cílem bylo, aby Československo bylo oporou západních mocností.¹⁷ Dle autorů Kufnerové a Novotného přeceňoval Beneš jednotu a ochotu států. Vůbec si nevšiml, že hlavním cílem Velké Británie bylo udržení jejich koloniální říše, zatímco udržení rovnováhy a míru pro ně bylo až na místě druhém. Chybou prý bylo i to, že poměrně závažné rozhodnutí Ameriky, stáhnout se do izolace, bral na lehkou váhu. Mezi hlavní prostředky jeho zahraniční politiky patřilo poměrně časté cestování. Proto prý často býval na různých karikaturách ztvárněn, jak nastupuje s kufrem do letadla. Zahraniční politici ho nazývali obchodním cestujícím československé diplomacie. Od roku 1920 byla jeho významným polem působnosti nově vzniklá organizace společnost národů. Radě této organizace během dvacátých let celkem šestkrát předsedal. A po celou dobu svého zdejšího působení byl brán jako velice vážený evropský politik. V únoru 1921 byl od francouzské vlády oceněn velkokřížem čestné legie. V knize s názvem *Člověk Edvard Beneš* od autorů Zlaty Kučerové a Karla Novotného je označován jako muž kompromisu, který díky svým kompromisům získal v zahraničí velmi dobrou pověst. Samozřejmě, že ne vždy a ne všude byl pohled na jeho osobu pozitivní. O tom svědčí stanovisko politiků Velké Británie, kteří jeho osobu zprvu převážně

¹⁶HAVLÍČEK, František. *Eduard Beneš, člověk, sociolog, politik*. Praha: Prospektrum, 1991, 191 s., 15 s. fotogr. ISBN 80-85431-20-3. Strana 36

¹⁷HAVLÍČEK, František. *Eduard Beneš, člověk, sociolog, politik*. Praha: Prospektrum, 1991, 191 s., 15 s. fotogr. ISBN 80-85431-20-3. Strany 36-42

kritizovali. Hlavní příčinou tohoto jejich stanoviska byla jeho zahraniční politika orientovaná na Francii, která byla Velké Británii značným rivalem. Svůj záměr orientace zahraniční politiky na Francii oznámil Beneš již v září 1919. Dle jeho názoru to byla právě Francie, kdo vykonal pro Československou republiku nejvíce.¹⁸ V roce 1921 se rozhodl, že se bude více zabývat také vnitřní politikou. Od září 1921 do října 1922 působil ve funkci předsedy vlády. Z jeho teoretických úvah o demokracii usoudil, že je pro uchycení demokratického systému nutné najít správné řešení ekonomických a sociálních otázek. Později v jednom z jeho děl zmínil, že řešení těchto otázek musí být evolucionistické, protože se demokracie stále ještě tvoří. Jako hlavní cíle si nová vláda vytyčila ustálení a zjednodušení systému, plnění kulturních a sociálních úkolů, zabývání se bytovou otázkou, pokračování pozemkové reformy, přípravu osnov pojištění a v neposlední řadě podporu rozmachu zahraničního obchodu. Brzy se však objevil první velký politický problém. V lednu 1922 začali slovenští politici prosazovat první požadavky na autonomii Slovenska. K tomuto slovenskému požadavku se Beneš stavil velmi radikálně. O tom historik Atilla Simon prohlásil že: “Beneš byl politickým protivníkem Slovenského autonomismu. Autonomie Slovenska pro něj nepřicházela v úvahu, a proto nebyl na Slovensku pojímán pozitivně.”¹⁹ Dle předsedy vlády bylo daleko nutnější vyřešit otázku týkající se německé menšiny. Došlo tedy ke schválení doplnění dvou německých členů do zemského správního výboru. Na počátku února 1922, když se kvůli připravované mezinárodní konferenci chystal vycestovat do zahraničí, vypukla generální stávk horníků. Jeho odlet, který byl kvůli stávce posunut, se uskutečnil až na jejím konci, tedy 11. února. Během výkonu funkce předsedy vlády byl i nadále ministrem zahraničních věcí a právě již zmíněná chystaná konference mu zabírala poměrně velké množství času. Byl často kritizován z důvodu zanedbávání svých domácích politických povinností. Zahraniční otázky byly v tomto

¹⁸ NOVOTNÝ, Karel a Zlata KUFNEROVÁ. *Člověk Edvard Beneš: čtení o druhém prezidentovi*. Praha: Dita, 2006. ISBN 80-85926-43-1. 76-86

¹⁹ DISKUSNÍ POŘAD ČT 1: *Muž ve větru*
dostupný z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10000000222-edvard-benes-muz-ve-vetru/21525400057>

období důležitější než vnitropolitické problémy, ale i tak se jim Beneš alespoň částečně věnoval. Vláda se v této době zabývala především řešením nezaměstnanosti. Jednalo se o tzv. Gentském systému, který měl přenést povinnost vyplácení podpor v nezaměstnanosti na odbory. Tento problém se však Benešově vládě nepodařil vyřešit. Po celou dobu v čele vlády Beneš, jakožto socialista, prosazoval vždy taková opatření, která by byla prospěšná hlavně pro občany. V dubnu 1922 odjel předseda vlády na konferenci v Janově. Účast a aktivita na této konferenci byly jeho velkým životním úspěchem, i když to zprvu tak nevypadalo, protože Německo se dopustilo velké politické chyby, když v Rappalu podepsalo spojeneckou smlouvu s Ruskem. Beneš se za všech okolností pokoušel uklidnit situaci. Jakmile se ale o této nepříznivé situaci, která vznikla hned na začátku konference, dozvěděla Praha, začaly ve vzduchu léhat úvahy, které požadovaly, aby ministr zahraničí rezignoval. Protože však již dlouho předtím zastával teorii o nutnosti otevření se Ruska Evropě a demokracii, bylo pro něj konečné rozhodnutí konference, která nově uznala Rusko, velmi pozitivním výsledkem. Během jeho nepřítomnosti však rapidně narůstaly rozpory uvnitř koalice. Už v polovině května propukl velký spor mezi zástupci agrární strany a socialisty. Ti se stále nemohli shodnout na řešení problému podpor v nezaměstnanosti. Po návratu premiéra vláda uznala, že je nutné vyřešit otázku týkající se platů pro vysokoškolsky vzdělané státní zaměstnance. V některých regionech dostali tedy nezaměstnaní prozatím jednorázové dotace. Situace ve vládě se neustále zhoršovala. V září odjel předseda do Ženevy, kde se zúčastnil třetí schůzky Společnosti národů. Hlavním úkolem tohoto shromáždění bylo vyřešit finanční pomoc pro Rakousko, které se ocitlo v krizi. Na programu bylo také projednání rozšíření společnosti národů. Beneš, jakožto vždy aktivní člen konference, ani nyní nezháležel. Stal se členem výboru pro Rakousko, kde podporoval myšlenku na mezinárodní úvěr. Jeho jednání v Ženevě bylo přerušeno 20. září. Vládě hrozilo zhroucení a Beneš se tedy musel naléhavě vrátit do Československa. Po částečném vyřešení tohoto problému se vydal zpět. Na počátku října se konečně našlo řešení rakouského problému. To bylo obsaženo v tzv. Ženevských protokolech, které Rakousku potvrdily nezávislost, záruku proti anšlusu a finanční pomoc. Československo poskytlo Rakousku

přibližně 600 000 zlatých. Ke konci října nastal konec „Benešovy vlády“. Někteří čelní politici nebyli spokojeni s tím, že se vládě nepodařilo vyřešit ekonomické problémy, a proto požadovali změnu.²⁰ V říjnu 1922 po dohodě prezidenta a Pětky nastoupila nová vláda vedená agrárníkem Antonínem Švehlou. Beneš se dále angažoval ve vnitřní politice státu od roku 1923, byl členem národní strany socialistické. Věnoval se také teoretické činnosti. Od roku 1924 pravidelně přednášel o demokracii a o nesnázích demokracie. Jedna z jeho přednášek byla orientována proti činnosti pětky, což bylo neformální seskupení zástupců státoporných politických stran, které vzniklo v roce 1921. Jeho přednášky později vyšly knižně pod titulem *Nesnáze demokracie*. V tomto díle je také nastíněno, jaké metody demokracie považoval za správné. Doporučuje zde například: soulad mezi politiky a voliči, otevřenou přípravu zákonů, rozhodnutí na základě širokého konsensu, objektivní vedení diskuzí a poctivé vedení sporů mezi stranami. Na nesnáze demokracie nahlížel skrze sociologický názor. Hlavní příčinou problémů demokratického státu jsou dle něj vůdcové systému, kteří mohou demokratický systém lehce přenést do stavu oligarchie. Za možné původce této hrozby považoval již zmiňovanou Pětku a stranické aparáty.²¹ Od roku 1924 střídal plány na normalizaci vztahů mezi Ruskem a Malou dohodou. Tento záměr ale brzy selhal. V lednu 1924 se mu podařilo zajistit uzavření spojenecké smlouvy s Francií. Pravicové strany však toto Benešovo rozhodnutí kritizovaly. Smlouva se stala terčem kritiky také pro armádní velení, které nesouhlasilo s francouzskou vojenskou doktrínou.

VII. Politický život ministra zahraničí v letech 1925-1935

I v tomto období nadále pokračovaly spory mezi ním a Karlem Kramářem. Mezi lety 1925-1926 vydal Beneš spoustu studií, které byly uvedeny pod

²⁰ DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata*. Část první, Revolucionář a diplomat (1884-1935). Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1224-0 strany 308-344

²¹ HAVLÍČEK, František. *Eduard Beneš, člověk, sociolog, politik*. Praha: Prospektrum, 1991. ISBN 80-85431-20-3. Strany 41-42

názvem *Problémy slovanské politiky*. Na to Kramář reagoval polemickou knihou *Na obranu slovanské politiky*. V říjnu 1925 se československý ministr zahraničí zúčastnil konference čtyř západních mocností v Locarnu. Hlavním výsledkem konference byl pakt zaručující stabilitu hranic a vztahů mezi Francií a Německem. O podepisování tohoto paktu německý politik Stresemann později napsal: „Beneš musel čekat v jiné místnosti, než ho jednající státy pustí dovnitř, takto dopadly státy, dosud všemožně hýčkané, protože se staly služebníky druhých.“²² Autor Jindřich Dejmek vidí průběh konference podobně. Ve své politické biografii zmiňuje, že ačkoli Československo mělo ke služebníkovi poměrně daleko, připomínala tato konference tím, že byla opomenuta účast menších států spíše politické tradice 19. století. Výsledek této konference byl však pro Československo nakonec přívětivý. Benešovi se zde podařilo uzavřít nové smlouvy s Francií a Polskem, které zaručovaly vojenskou pomoc v případě napadení Německem. V polovině roku 1926 opět nastal rozkol uvnitř koalice. Problémy narůstaly hlavně uvnitř socialistické strany, jíž byl Beneš členem. Toho jeho stranický protivník Jiří Stříbrný obvinil z přípravy oktrojované ústavy. Navíc se ve vládě začalo možné sepětí generála Gajdy s fašismem. Gajda byl obviněn z přípravy převratu a ze spolupráce se Sověty. Obě tyto obvinění odmítl a jako původce této křivé kampaně označil Beneše. Toto označení výrazně zkomplikovalo politickou situaci. Beneš se na protest proti nedůstojným politickým praktikám vzdal poslaneckého mandátu. Krátce na to byl však zvolen místopředsedou národně-socialistické strany a ve velké míře se podílel na tvorbě stranického programu. Ze strany vystoupil až poté, co byl v prosinci 1935 zvolen prezidentem. V roce 1926 se navíc opět musel potýkat se značným nárůstem opozice. Kritizována byla jeho politika vůči Vatikánu, postoj k pozemkové reformě, hospodářská politika a samozřejmě také jeho slovanská politika. V této opozici byli také Jiří Stříbrný a Rudolf Gajda. Postupem času se však připojovali další významní politici jako například Švehla nebo Osuský. Všechny tyto kritiky vedly ke složení jeho mandátu. Benešovo mezinárodní postavení nebylo

²² DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata* Část první, Revolucionář a diplomat (1884-1935). Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1224-0 strany 404-405

vnitropolitickými spory nikterak ovlivněno. I nadále byl významným a čestným členem společnosti národů. Nutno ještě dodat, že Beneš nezapomínal a neodpouštěl. Zrádci Gajda a Stříbrný skončili v roce 1945 nejprve před národním soudem a poté ve vězení. Rudolf Gajda byl propuštěn na svobodu v roce 1948, Stříbrný byl odsouzen na doživotí. Stříbrného rozsudek veřejnost překvapil. Někteří v něm viděli Benešovo vypořádání se s jeho prvorepublikovými odpůrci. V květnu 1927 se na schůzce v Jáchymově podařilo upevnit vztahy Malodohodových mocností. V tomtéž roce si na krátký čas vzal dovolenou, aby odvrátil hrozící nervový kolaps. O rok později byl uzavřen důležitý pakt, který vylučoval válku jako prostředek k vyřešení sporů mezi národy. Tento pakt se nazýval Briand-Kelloggův. Benešovi se zprvu příliš nezamlouval, později však svůj postoj přehodnotil a patřil mezi jeho velké zastánce. Ke konci tohoto desetiletí se však situace ve světě začala značně vyhrocovat. Objevují se zde stále projevy Maďarska, které se od konce války nesmířilo s hraničním vypořádáním, a tyto maďarské snahy o revizi trianonské smlouvy jsou navíc podpořeny fašistickou Itálií. Beneš tedy apeluje na uzavření nových arbitrážních smluv mezi členy Malé Dohody. Na konferenci konané v květnu 1929 se mu podaří prodloužit alianční smlouvu s Rumunskem a zajistit pokračování hospodářské spolupráce mezi státy Malé dohody. Daleko horší pro něj byla Haagská konference konaná v srpnu. Tato konference, která měla za hlavní úkol vyřešit poválečné reparace Německa, byla pro malé státy z hlediska jejich finančních závazků poměrně obtížná. Beneš tedy stanovil, že Československo bude souhlasit s tzv. Youngovým plánem pouze za předpokladu, že mu bude snížen poplatek za osvobození. Do Prahy se vrátil na konci září s poměrně pozitivní náladou. Situace byla ovšem opět neklidná i ve vnitropolitických záležitostech. Stále přetrvával spor, který Beneš vedl již od začátku roku s ministrem školství Milanem Hodžou. Tento spor však, jak již bylo několikrát zmíněno, nebyl jediný. Svě přidal také Karel Kramář, který ve svém projevu zmínil, že Beneš využívá nemravních a nečistých prostředků. Tento výrok rozpoutal proti Benešovi další vlnu kampaní, které překvapivě skončily posílením Benešovy politiky a nárůstem vlivu národních socialistů. Proti celé této akci vystoupil také prezident Masaryk, který požadoval, aby Kramář tato obvinění doložil před

čestným soudem. Rozhodčí výrok soudu zněl, že Kramář neměl právo Beneše takto označovat.²³ Celý tento ne moc šťastný rok byl zakončen vypuknutím velké hospodářské krize, která odstartovala kolapsem na americké burze 24. října a trvala několik let. Na Nový rok 1930 odjel ministr zahraničí na druhou část Haagské konference. Jeho odjezd byl doprovázen pozitivními myšlenkami, protože již předtím se československému ministerstvu zahraničí podařilo získat příslib jednajících států, že dojde k snížení československého poplatku za osvobození zhruba o 1/3 z původní částky 750 000 zlatých. V době těchto jednání se v některých státech začaly objevovat nacionalistické myšlenky. Nejvíce tomu tak bylo v Německu. Beneš však tuto situaci předpokládal již předtím. O tom svědčí skutečnost, že ve své knize *Boj o mír a bezpečnost státu* uvažoval nad tím, že čím více ústupných gest těmto státům dáme, tím více budou mít volnosti a tím více budou jednat proti míru. V září však v Praze vypukla vlna demonstrací proti Němcům. To výrazně zhoršilo vztahy mezi Německem a Československem. Beneš i jeho zástupce Kamil Krofta okamžitě odmítli spojitost s těmito nepokoji. Německá diplomacie brala v úvahu, že demonstrace, které měly působit německé filmy vysílané v kinech, pravděpodobně vyprovokovali Benešovi odpůrci. To dokládá také fakt, že útočníci napadli redakci *Českého slova*, která Beneše dlouhou dobu podporovala. I tak však německá diplomacie reagovala radikálně a okamžitě zrušila koncert německé filharmonie, který se měl v Československu brzy uskutečnit. Pražské nepokoje dále také zapříčinily vlnu protičeskoslovenských kampaní ze strany nacistů a sudetoněmecké emigrace. Tyto události zcela obrátily Benešův pozitivní pohled na vývoj ve střední Evropě. Rostoucí vliv nacionalismu a nepokoje uvnitř některých států v něm vyvolaly obavy. Předpokládal totiž, že se jedná o problémy ohrožující celou Evropu. Tradiční poválečné systémy, tedy parlamentarismus

²³ DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata* Část první, Revolucionář a diplomat (1884-1935). Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1224-0 strany 433-478

ZEMAN, Zbyněk A. *Edvard Beneš: politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2000. ISBN 80-204-0770-7. Strany 87-89

a demokracie, byly stabilní už jen v několika státech. V říjnu 1930 vystoupil před sněmovnou. „*Nepopíratelnou výhodou republiky podle řečníka bylo, že její konsolidace postupovala a postupuje daleko rychleji a pevněji než jinde.*“²⁴ Zde je nutno zmínit, že autor ho zde označil jako řečníka. S tímto označením rozhodně nesouhlasí Jiří Gruša, který o jeho projevech napsal, že: Beneš miloval rozbory a věty plné rozboček, doslova prý pěstoval ukolébávání a jeho kňouravý hlas dodnes nudí. Koncem roku se podílel na tvorbě nového stranického programu pro svou stranu. Tento program, který přesunul orientaci národních socialistů blíže k politice středu, měl za cíl udělat z národních socialistů silnou stranu podílející se na dění v republice. Bylo tedy nutno v něm zohlednit a detailně rozebrat strukturu a funkci společnosti. Téměř celý dokument je ovlivněn Benešovým myšlením a politickými metodami. To dokládá například, že: „*Program uvádí základní prvky demokratického řádu a jeho institucí, odmítá ale demokracii chápat pouze mechanicky- nejde jen o demokratické instituce, jde především o demokratické lidi.*“²⁵ Nasvědčuje tomu však ještě další množství jiných myšlenek. Zatímco jednotlivé předchozí části programu pouze ovlivňoval, část týkající se zahraniční politiky pravděpodobně napsal sám. Uvádí zde, že pro budoucí československý politický vývoj je důležitý vývoj v Rusku a Německu. Dále zdůrazňuje důležitou roli Francie a uvádí, že československá zahraniční politika musí chránit klid stanovený poválečnými mírovými smlouvami. Na přelomu listopadu a prosince se zúčastnil zasedání odzbrojovací komise. Zde byl podepsán návrh na snížení vojenských zbraní a vojáků jednotlivých států. Tento dokument se však spouště státům včetně Československa příliš nezamlouval.

Stanovisko bylo takové, že v této době ještě stále není možné zmenšovat obranu státu. Daleko větším problémem, byl německý plán na celní preference pro státy ve střední Evropě. Německo začalo plánovat německo-rakouský projekt. Beneš z této situace správně vyvodil, že pokud by se tomu tak uskutečnilo, ztratilo by Československo politickou moc

²⁴DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006, 631 s. ISBN 80-246-1224-0. Strana 500

²⁵DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006, 631 s. ISBN 80-246-1224-0. Strana 503

a bylo by hospodářsky závislé na těchto státech. Začal tedy přesvědčovat vyslance v jiných zemích, aby projekt odmítli. Další jednání však byla poměrně nerozhodná. Československý ministr zahraničí se tedy rozhodl vypracovat vlastní projekt, kterým pak všechny obeznámil v dubnu 1931. Plán spočíval ve vývozní preferenci pro některé státy střední Evropy ze strany průmyslových států, kam vývoz směřoval. Ty však neměly požadovat žádné celní úlevy. Preferenční vývoj některých produktů měl přispět ke zlepšení situace v rámci hospodářské krize. Francie k tomuto plánu hned zpočátku zaujala přijatelný postoj. Brzy však byl Benešův plán odsunut a Francie začala poskytovat Rakousku velké množství výhod. Rakouský vliv ve střední Evropě tedy rostl, zatímco československý vývoz byl potlačen. Plán na řešení situace československého ministra zahraničí byl tedy definitivně ze hry. Poslední květnové dny pak Francie přislíbila Rakousku úvěr za podmínek, že odstoupí od německo-rakouského plánu. Krize ve státech střední Evropy se však stále prohlubovala. Americký prezident se situaci pokusil vyřešit pozastavením plateb reparací, to však většině států příliš nepomohlo. Pod nátlakem krize se rozložila vláda ve Velké Británii, Rakousku, Maďarsku a jinde. Plán celní unie ohrožující Československo byl sice odsunut, ale objevovaly se problémy nové. V únoru 1932 se československý ministr zahraničí vydal na odzbrojovací konferenci konanou v Ženevě. Dle Beneše měla tato konference výrazně ovlivnit další politický vývoj na celém světě. Francie navrhla, aby se stal prezidentem této konference, to se však některým státům nelíbilo. Byl tedy zvolen místopředsedou, a ačkoli tato funkce znamenala velkou poctu, Beneš chtěl spíše práci. Proto byl ještě zvolen tzv. rapporteur-generálem neboli zpravodajem hlavní komise. První projednávaný návrh na konferenci byl přednesen Francií, jednalo se tzv. Tardieuův plán. Ten navrhl, aby státy poskytly společnosti národů celé své letectvo, dále také, aby těžké zbraně užívala jen Společnost národů a aby se všechny spory řešily arbitráží. Návrh však přijalo pouze Československo a několik dalších malých států. Další osud plánu byl takový, že plán byl uznán, ale dále se s ním už nepočítalo. Touto konferencí byl zaměstnán téměř po celý rok 1932. Československá zahraniční politika nebyla v této době příliš aktivní, podařilo se sice uklidnit situaci mezi státy malé aliance, ale to je asi vše, co se v první polovině roku

podářilo. V polovině roku 1932 se Beneš přesunul do Lausanne, kde se konala konference týkající se reparací. Německo zde předneslo svůj návrh, aby bylo zbaveno všech reparačních závazků. To se však spouště státům nelíbilo, protože sami nějakým způsobem musely splatit své dluhy. Beneš tušil, že zde se bude jednat spíše mezi velmocemi a že názory malých států těžko změní průběh či výsledek konference. Výsledek se mu však líbil a kompromis mezi Německem a Francií považoval: „za odstranění jednoho velikého sporného předmětu mezinárodní politiky, zejména mezi Německem a Francií, ale také mezi Francií a Anglií.“²⁶ Nejvíce ho ovšem potěšilo uzavření paktu důvěry mezi Velkou Británií a Francií. Beneš v něm viděl ukončení sporů mezi těmito mocnostmi, a proto se rozhodl k paktu připojit. V následujících letech se však ukázalo, že do paktu vkládal zbytečně příliš velké naděje. Názorové odlišnosti těchto států pakt rozhodně neurovnal. Problémy menších států s výjimkou Rakouska konference nevyřešila. Ke konci roku se přesunul na jednání společnosti národů do Ženevy. Bohužel také toto jednání nepřineslo žádné řešení aktuálních světových problémů. Na konci ledna 1933 se na půdě německé politiky odehrála radikální změna, která později ovlivnila celý svět. Do funkce kancléře byl zvolen Adolf Hitler. Vnitřní i vnější politika Německa se začala měnit. V souvislosti s nástupem nacismu radikálně změnil vřelý vztah Československa s Německem. Beneš, který tušil, co bude následovat, odmítl s Německem uzavřít mezistátní smlouvu. Dle jeho názoru, který se později ukázal jako pravdivý, by tato smlouva Československu rozhodně nezajistila větší a bezpečnější jistoty v rámci vztahů s Německem. Autor Jiří Gruša ve své knize: *Beneš jako Rakušan* provádí porovnání Edvarda a „Hudly“ (Takto autor ve své knize označuje Hitlera). Společné mají to, že oba byli venkované a podobali se i rasově, protože manželství jejich rodičů bylo manželství mezi příbuznými. Vůdcův otec si vzal svou neteř a Edvardova matka se provdala za svého bratrance Matěje. Také do Paříže Edvard odjel skoro ve stejnou dobu, jako odjel Hitler z Vídně do Berlína. Vídeň totiž Hitlera zklamala, byla pro něj nechutným babylonem ras. Jak autor popisuje dále, jeden odjíždí jako korespondent, druhý jako kreslíř, oba

²⁶DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006, 631 s. ISBN 80-246-1224-0 strana 534

jsou na mizině a Beneš vypadá více arijsky, než Hudla. Ovšem že v něčem jsou přeci jen odlišní. Beneše prý na rozdíl od Hitlera nepřitahovalo řečnění před velkými shromážděními. Autor dále zmiňuje, že: Od Beneše máme tisíce stran o tom, jak neprohrál, zatímco od Hitlera jednu knihu o tom jak vyhraje.²⁷ V tomto roce se československý ministr zahraničí radikálně postavil proti tzv. paktu čtyř, který navrhl Mussolini a který měl zrovnoprávnit Německo a Itálii s Anglií a Francií. Pakt byl nakonec zmírněn, podepsán, ale nikdy nevyšel v platnost. Pod nátlakem vzrůstajícího fašismu v Německu se také konečně podařilo realizovat plán na normalizaci vztahů mezi Malou dohodou a Ruskem. Tato normalizace byla, jak již bylo zmíněno, plánovaná již v roce 1924. Počátek následujícího roku byl opravdu napjatý. Neklidná situace v Rumunsku a Rakousku, tajné dohody Německa s Polskem a probíhající jednání Francie s Německem, to všechno upoutávalo Benešovu pozornost. Došlo však také na překvapení a potěšení, protože v lednu se československým hospodářům podařilo zvednout obchod mezi státy Malé dohody o polovinu. Avšak podpisem deklarace mezi Polskem a Německem byl dle jiných světových politiků nepříliš pozitivně překvapen. Tento dokument totiž zajistí konec Benešova úsilí o stabilizaci poměrů mezi Polskem a Československem. Polsko navíc rozjelo proti Československu ostrou kampaň, která měla připomínat Těšínsko. Autor Jiří Dejmek ve své knize: *Politická biografie českého demokrata* popisuje Benešovu reakci na tyto události. Československý ministr zahraničí v afektu pronesl něco v tom smyslu, že Polská politika je vyloženě na nic. Další rána pro československou zahraniční politiku přišla v únoru, kdy se v Rakousku odehrála Občanská válka. V Rakousku se rozšířila tvrzení, že Československo podpořilo zbraněmi socialistické oddíly, a tato tvrzení následně zahájila kampaň proti Československu. V březnu pak došlo ke spojení Itálie s Rakouskem a Maďarskem stvrzeným římskými protokoly. Postavení Československa se výrazně komplikovalo. Od března tedy Beneš podporoval plán, který měl sovětský svaz začlenit do Společnosti národů. Rozjela se tedy jednání o tzv. východní Locarno, které mělo zajistit smlouvy o spolupráci mezi evropskými zeměmi a SSSR. V květnu byl Beneš

²⁷ GRUŠA, Jiří. *Beneš jako Rakušan*. Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-12-9. Strany 15-19

zviditelněn uvnitř Československa. V souvislosti s jeho 50. narozeninami byla otevřena výstava významných dokumentů a památek na jeho politickou činnost. V tomto měsíci se také vypravil do Podkarpatské Rusi a poté se vydal na Pražský hrad, aby byl celkem čtvrtého zvolení Masaryka prezidentem. Druhou polovinu roku strávil převážně na jednáních v Ženevě. Následující rok, konkrétněji 16. 5. 1935, uzavřelo Československo spojeneckou smlouvu s Ruskem. V červnu 1935 se tedy vydal Beneš do Ruska, aby jako zmocněnec prezidenta vyměnil ratifikační listiny. Smlouva navazovala a podřizovala se smlouvě francouzsko-sovětské. Toto nové spojení vyvolalo mnoho negativních názorů a Německu usnadnilo oslabení postavení Československa.²⁸ O tom autor Jiří Gruša napsal, že pakt s Moskvou vypadal jako smlouva s čertem, Beneš ho však bere za svou pojistku. V polovině prosince 1935 Masaryk abdikoval. Ve svém abdikacním projevu zmínil, že jako svého nástupce doporučuje stávajícího ministra zahraničí Edvarda Beneše. Proti tomu se postavila protibenešovská kampaň, která prosazovala protikandidáta profesora Bohumila Němce. S opozicí si Beneš nakonec poradil a 18. prosince byl velkou většinou parlamentních zástupců zvolen prezidentem Československé republiky. Novým ministrem zahraničí se stal historik Kamil Krofta. Beneš i po svém zvolení prezidentem zahraniční politiku stále ovlivňoval.

VIII. Osobní život a osobnost ministra zahraničí

Poměrně významným mezníkem pro jeho osobní život byl rok 1929. Právě v tomto roce si vyhlédl parcelu v Sezimově Ústí, kde byla o několik let později dokončena stavba vysněné vily manželů Benešových. Dle autora Jindřicha Dejmka odrážela vila historické a politické představy svého majitele. K výběru tohoto místa zřejmě také přispěla skutečnost, že se okolím nese duch husitské doby. Ačkoli z jeho osobní korespondence s Hanou a přáteli psychoanalytici usoudili, že jeho vztah k osobám blízkým byl otažitý a chladný, našlo se v jeho okolí několik velmi důvěrných přátel. Tím nejbližším byl i přes velký věkový rozdíl Tomáš Garrigue Masaryk.

²⁸ DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006, 631 s. ISBN 80-246-1224-0 strany 555-562

Tito dva muži byli spojeni skrze totožné politické cíle a úzkou politickou spoluprací. A ačkoli jejich cíle byly totožné, jejich povahy byly rozdílné. Současník Jaromír Smutný při posuzování obou mužů pronesl, že na rozdíl od Beneše, který občas působil chladně, byl Masaryk lidem bližší. Masaryk však Benešovi velmi důvěřoval. Krátce po vzniku republiky si ho vybral jako svého nástupce. O tomto Masarykově přístupu se v pořadu vysílaném Českou televizí *Muž ve větru* zmiňují historici Michal Pehr a Matěj Spurný. Ti usuzují, že tato Benešova příprava jako Masarykova nástupce připomíná principy monarchie, kde si panovník připravoval svého nástupce. Tento postoj je tedy dle jejich názoru nedemokratický a symbolizuje jakousi nedůvěru v demokracii. Masaryk důvěřoval pouze Benešovi a své rodině. Edvard a jeho žena byli blízkými přáteli Masarykovy rodiny, kromě prezidenta si také velmi dobře rozuměl s jeho synem Janem Masarykem. Tyto dvě spřátelené rodiny se také velmi často navštěvovaly. Přátelství mezi prezidentem a ministrem zahraničí bylo ukončeno až v září 1937 Masarykovou smrtí.

5. Prezident

Přibližně rok a půl před Benešovým zvolením byl prezidentem počtvrté zvolen Tomáš Garrigue Masaryk. Ten se i přes svůj velmi závažný zdravotní stav prezidentské volby zúčastnil, protože v té době stále ještě neexistoval žádný jiný možný kandidát. Přitom Masaryk prosazoval a doporučoval Beneše jako svého nástupce poměrně dlouhou dobu. Beneš měl však stále velké množství odpůrců. Ti jako hlavní argumenty proti jeho zvolení použili jeho neschopnost kompromisu s vůdci stran, odpor vůči stranickým bojům a v neposlední řadě nedostatečné zkušenosti s vnitřní politikou. Proto také Masaryk jeden čas uvažoval o Švehlovi jako o svém nástupci. Pro ministra zahraničí nakonec vše dobře dopadlo a 18. prosince 1935 byl zvolen druhým československým prezidentem.²⁹ Krátce po jeho zvolení si okamžitě stanovil několik cílů. V první řadě chtěl nový

²⁹ZEMAN, Zbyněk A. *Edvard Beneš: politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2000. ISBN 80-204-0770-7. Strany 104-129

prezident i nadále ovlivňovat zahraniční politiku. Jeho dalším cílem bylo posílení a modernizace armády. Zanedlouho také došlo k vytvoření prvních pevností v pohraničí. A v neposlední řadě považoval za nutné upevnit dosud nestabilní koalici vládnoucích stran. Své plány začal realizovat okamžitě a již první den ve funkci započal změnu chodu a obsazení kanceláře prezidenta republiky. Zanedlouho oznámil, že se při řešení důležitých otázek bude účastnit zasedání vlády a že stejně jako předtím jeho předchůdce Masaryk bude navštěvovat Slovensko a Moravu. Nový prezident dále písemně formuloval svůj postoj k jednotlivým stranám a rozhodl se pro zachování nadstranickosti tohoto úřadu. Ještě před svou volbou tedy rezignoval z funkce místopředsedy národní strany socialistické.³⁰ Z politického hlediska uvádí autor František Havlíček, že Beneš již od počátku jeho prezidentského období ve své politice prosazoval princip realistického demokraticismu. „*To znamenalo, že politika se musí tvořit s lidem a demokracie je společenským systémem, v němž se musí každý živit prací svých rukou.*“³¹ Demokraticismus by pak měl být uplatňován i v oblasti zabývající se sociálními otázkami v souvislosti s prosazováním hospodářské a sociální rovnosti. Z těchto jeho politických myšlenek se vyvinuly některá jeho sociologická stanoviska, a to především stanovisko postupného vývoje. Na otázky týkající se národa měl shodné názory s Masarykem. Stejně jako on prosazoval jednotu Čechů a Slováků a se slovenskými požadavky na autonomii nesouhlasil. „*U Beneše nevystupuje princip nacionalismu nikdy jako princip apriorní a izolovaný, nýbrž vždy jako součást a důsledek demokratizace.*“³² Proto také ostře kritizoval vzrůstající vliv nacismu a fašismu ve světě. Uvnitř republiky se snažil o vyrovnání rozdílů mezi východní a západní částí země, a to především na základě zrychlení průmyslu, též podporoval celkové ucelení republiky. Sedmého března, došlo k obsazení demilitarizovaného území v Porýní Německem, a tím se výrazně změnila situace v Evropě. Při řešení

³⁰DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část druhá, Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)* Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1473-1. Strany 9-14

³¹HAVLÍČEK, František. *Eduard Beneš, člověk, sociolog, politik*. Praha: Prospektrum, 1991, 191 s., 15 s. fotogr. ISBN 80-85431-20-3. Strana 55

³²HAVLÍČEK, František. *Eduard Beneš, člověk, sociolog, politik*. Praha: Prospektrum, 1991, 191 s., 15 s. fotogr. ISBN 80-85431-20-3. Strana 56

tohoto činu, který výrazně naboural evropský klid a mír, byly obě západní mocnosti dosti pasivní, což bylo pro Beneše znepokojivé. Ten již od svého nástupu tušil, že přijde velký světový konflikt vyvolaný Německem a brzy nařídil vybudování obranného opevnění v pohraničí. Nařízení nebylo náhlým krokem, protože Beneš od svého nástupu do úřadu věnoval pozornost zvyšování obrany státu. Jiří Grůša však ve své knize *Beneš jako Rakušan* napsal, že poté, co Německo vypovědělo Locarno a obsadilo Porýní, se z československého politického hráče stala pouze figurka na šachovnici, které už nerozumí. V září 1936 se Beneš vydal na Slovensko, kde mimo jiné navštívil významného představitele slovenského autonomismu Andreje Hlinku. Tento čin dle autora Františka Havlíčka dokazoval, že Beneš proti slovenskému autonomismu nevystupoval pouze teoreticky, ale že činil také praktické kroky. Hlinka ve svém projevu prezidentovi přislíbil věnost Slováků Československé republice a prezident mu přislíbil budoucí zdokonalování republiky. Na Slovensku prezident strávil jeden měsíc a domů se vracel plný optimismu. Zprávy, které o svém pobytu podával jednotlivým ministrům, byly plné nadšení z toho, že Slovensko velmi hospodářsky a politicky vospělo. Usoudil dokonce, že Slováci a menšiny na východě republiky jsou s politickým uspořádáním republiky poměrně spokojeni a že v rámci ní mohou nadále spokojeně pěstovat svou kulturní svébytnost. Velmi brzy se však ukázalo, že opak je pravdou. Hlinkova strana odmítla vstoupit do koalice, vznesla čtyři fundamentální požadavky a ozývat se začala také maďarská menšina. Tento problém se rozhodl vyřešit decentralizací, tedy posílením vlivu zemských sněmů a posílením výkonné moci zemských výborů. Zahraniční politika Československé republiky směřovala několika směry. Benešovým plánem bylo pokračování v orientaci na Francii a nově se opírat o spojeneckou smlouvu se Sovětským svazem. Radikální československé strany prosazovaly orientaci zahraniční politiky na Polsko nebo Německo. Komunisté požadovali, aby se Československo primárně orientovalo na Sovětský svaz. Hodža a jeho podporovatelé potom představovali čtvrtý směr, který prosazoval spojení Československa s Maďarskem a Rakouskem. Strany se nakonec shodly na tom, že zahraniční politika bude orientována, jako tomu bylo doposud. Jen agrárníci se stále snažili zaměřit na nacistické

Německo. To již od roku 1936 zahájilo spolu s Henleinovou stranou ostrou protičeskoslovenskou a protibenešovskou kampaň.³³ Změněná evropská situace přiměla vládu a Beneše k úvaze nad úpravou vztahů s Německem. To pověřilo dva německé úředníky, aby zjistili, jak moc chce Beneš vztahy pozměnit. Ten prosazoval smlouvu o vzájemném přátelství, ale pouze za souhlasu západních mocností a odmítal jednat o postavení německé menšiny v Československé republice. Německo mělo ale úplně jiné tajné plány. Chtělo Československo izolovat od mocností a smlouvu o neútočení podepsat mimo nová ujednání Locarna. Jednání mezi oběma státy byla přerušena. Během roku 1936 získal Beneš celkem tři čestné doktoráty, a to od Vysoké školy technické v Brně, Masarykovy univerzity v Brně a Právnické fakulty v Bratislavě. Na všech školách pak osobně provedl doktorskou přednášku. Během první poloviny roku 1937 navštívil prezident několik jihočeských měst. V červnu zavítal do Karlových Varů, které byly mocenským centrem SdP. Právě tato strana, v jejímž čele byl Konrád Henlein, se dostala z předchozí krize a během roku 1937 zažívala obrovský rozkvět. Strana postupně rozvíjela novou protičeskoslovenskou kampaň založenou na snaze změnit postavení sudetoněmeckých obyvatel v Československé republice. Na to prezident reagoval sepsáním několika článků pojednávajících o místu Německa v československé zahraniční politice v letech 1918-1937. Tyto články pak vyšly v německém deníku *PragerPresse*. Ke zhoršení situace došlo také na evropské scéně, kde se odehrálo několik událostí, které narušovaly mír. V polovině července došlo k napadení Číny Japonskem. A osa Berlín-Řím-Tokio se pomalu začala utvářet. Západní mocnosti byly i nadále pasivní a proti agresorům uplatňovali tzv. politiku appeasementu neboli politiku „drobných“ ústupků. Československý prezident i přes rostoucí agresi některých států přemýšlel pozitivně. O tom svědčí také to, že: „Švédskému novináři například tvrdil, že nevěří, že v současné době je jediný evropský státník ve vedoucím

³³HAVLÍČEK, František. *Eduard Beneš, člověk, sociolog, politik*. Praha: Prospektrum, 1991, 191 s., 15 s. fotogr. ISBN 80-85431-20-3. Strany 57-58

postavení, který by si skutečně přál válku“³⁴ V září pak Československá republika utrpěla hrozivou ztrátu, když zemřel Benešův dlouhodobý přítel a velký státník Tomáš Garrigue Masaryk. Dne 21. září se konal státní pohřeb, kde Edvard pronesl nad rakví bývalého prezidenta projev, v němž slíbil věrnost jeho odkazu. Na podzim začala Velká Británie na Československo vyvíjet nátlak, aby vláda více vyjednávala s Henleinovou stranou. V listopadu 1937 navštívil šéf britské diplomacie Lord Halifax Německo a během této návštěvy zmínil, že britská vláda se nehodlá stavit proti územním změnám v Evropě, budou-li provedeny mírovou cestou. V důsledku předchozích událostí se Kamil Krofta vydal na prezidentovo přání do Francie, aby se ujistil, že spojenecké závazky mezi Československem a Francií stále platí. Případná spojenecká pomoc mu zde byla přislíbena ministerským předsedou i jeho náměstkem. Počátkem roku 1938 se začala stupňovat německá snaha o autonomii sudetoněmeckých obyvatel Československa. Hitler ve svém veřejném projevu oznámil, že těmto Němcům bylo ze strany Československa jakkoli znemožněno spojit se s Německem. Prezident Beneš na to reagoval tím, že v únoru oznámil Hodžovi, aby se nadále nesnažil do koalice zapojit Henleinovu stranu, ale aby koalici upevnil a posílil o více slovenských a českých stran. Hitlerův lednový projev byl v Československu odmítnut s tím, že Německo nemá právo zasahovat do vnitřních záležitostí Československé republiky. Dne 12. března obsadily německé vojenské jednotky Rakousko a došlo k tzv. anšlusu neboli připojení Rakouska k Německu. Pár dní na to se německé demokratické strany podporující československou politiku spojily s SdP, a Henleinova strana se tak stala nejsilnější stranou republiky. Velká Británie navíc během březnových dnů vyloučila společnou bezpečnostní politikou evropských států. Autor Jindřich Dejmek ve své politické biografii o Edvardu Benešovi uvádí, že s jistou nadsázkou lze říci, že bezprostřední cesta do Mnichova začala již koncem března 1938.³⁵ Dne 24. dubna pak Henleinova strana vyhlásila tzv. Karlovarský program, a zároveň se veřejně

³⁴DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část druhá, Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)* Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1473-1. Strana 72

³⁵DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část druhá, Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)* Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1473-1. Strany 63-109

prohlásila za fašistickou. Strana v osmi bodech požadovala například: rovnoprávnost sudetských Němců s československými obyvateli, vytvoření sudetoněmecké samosprávy, uznání sudetoněmecké národnostní skupiny jako právní osoby, či uznání územního osídlení. Požadavky strany se nelíbily Benešovi ani jiným předním politikům. Jejich schválení by znamenalo vznik svébytného státu uvnitř Československé republiky. Zcela odmítnout je však československá diplomacie z mezinárodních důvodů nemohla. Začalo tedy další vyjednávání. Vláda i prezident byli radikálně proti utvoření německého samostatného území uvnitř republiky, ale souhlasili s vyřešením problémů ohledně německých úředníků či školství. V květnu připravila vláda spolu s Benešem národnostní statut, který následně SdP odmítla. V Československu se navíc začaly šířit zprávy o pohybu německých jednotek v okolí pohraničí. Beneš proto 20. května narychlo svolal zasedání vlády, kterému toho dne sám předsedal, a došlo k vyhlášení částečné mobilizace. O tomto činu prezident okamžitě informoval zahraniční spojence a večer téhož dne odjel do své vily v Sezimově Ústí. Koncem května pak Hitler podepsal plán na úplné zničení Československa FallGrün. Autor politického životopisu Edvarda Beneše Zbyněk Zeman si myslí, že během této květnové krize udělal Beneš jednu ze svých největších chyb roku 1938. Velká Británie a Francie se brzy přesvědčily, že Německo žádný útok nechystalo, a Beneš byl Německem označen za narušitele klidového řešení. Západní mocnosti již nebyly ochotné přijít Československé republice na pomoc. V červenci podala Velká Británie návrh na vyslání „nezávislého“ pozorovatele, který měl být zprostředkovatelem mezi vládou a Henleinovou stranou. Beneš nejprve váhal, nakonec však souhlasil a 3. srpna přijel do Prahy Lord Runciman. Ten se stavil na stranu sudetských Němců. Jeho příjezdem započala tzv. Runcimanova mise, která skončila na začátku září čtvrtým plánem prezidenta Beneše, který prakticky schválil téměř všechny karlovarské požadavky. Benešův plán se západním mocnostem zalíbil. Německý vůdce s ním však nesouhlasil, protože plánoval úplné rozbití Československa. Henleinova strana proto v Ostravě vyprovokovala střet s policií, při kterém byl zraněn německý poslanec. To posloužilo jako záminka k přerušení jednání mezi vládou a stranou. V polovině září se Chamberlain vydal

vyjednávat s Hitlerem. O výsledku jednání bylo Československo informováno 19. září. Ten zněl následovně: Je nutné, aby Československo odstoupilo z oblastí, kde je více jak 50% obyvatel Němců, jinak hrozí válka. Tyto podmínky Hodžova vláda a prezident Beneš 20. září odmítli. Beneš navrhl, aby se celý problém vyřešil dle Československo-německé smlouvy z roku 1925. Ta říkala, že v případě sporu mezi zeměmi rozhodne někdo třetí, tzv. nezávislý arbitr. Sice tušil, že komise by rozhodla ve prospěch Německa, ale chtěl získat více času. To západní mocnosti pochopily a okamžitě žádaly, aby Praha ultimátum přijala. Francie navíc Československo upozornila, že by mohla ustoupit od spojenecké smlouvy. Prezident se ještě obrátil s dotazem o pomoc na sovětský svaz. Sovětský politik Alexandrowskijmu pomoc přislíbil v případě, že Československu pomůže také Francie, nebo bude-li Společností národů označeno za oběť agrese. Beneš o ruské nabídce uvažoval. Nakonec však došel k závěru, že není jisté, zdali se Rusko opravdu chce zaplést do války a že přijetím sovětské nabídky by potvrdil německé nesmyslné spekulace o jeho snaze bolševizovat Evropu. O den později tedy 21. 9. 1938 telefonicky jednal s francouzskými politiky, vysvětloval jim jeho komplikovanou situaci a doufal, že změní názor. Ti ho bohužel ujistili, že k žádné změně nedojde a že bude lepší, když Československo ultimátum přijme. Vláda se tedy rozhodla ultimátum přijmout, rozhodujícím faktorem nebylo pouze slovo prezidenta, ale také agrárních politiků, kteří se stále více přikloňovali k názoru, že nejlepší bude se podvolit. Zároveň však bylo jasné, že pro domluvu s Německem bude nejlepší, když Beneš odstoupí. V první řadě však podala demisi vláda. Lid se nechtěl smířit s prohrou, a tak se ulice zaplnily zástupy lidí, kteří razili heslo neustupovat. Hitlerovi to ovšem nestačilo a oznámil zástupcům západních mocností, že chce československé pohraničí vojensky obsadit. Ti napsali Benešovi vzkaz, ve kterém mu radili mobilizovat, a tak byla 23. září v Československu vyhlášena úplná mobilizace. O tři dny později poslal Beneš nabídku polskému prezidentovi o odstoupení Těšínska. To byl dle autora Zbyňka Zemana nepromyšlený krok, protože Polsko chtělo daleko větší území, než mu bylo nabízeno. Autor dále uvádí, že během září dělal Beneš stále více chyb a že se stal obětí své vlastní taktiky, která měla ukázat ústupnost

Československa.³⁶ Západní mocnosti se vyhrocenou situaci pokusily ještě vyřešit. Velká Británie předložila harmonogram tzv. Timetable, který stanovoval, aby Češi v určitém časovém úseku odstoupili z hranice. Krátce na to, byla Hitlerem svolána schůze do Mnichova, která měla přinést konečné řešení. Účastnily se jí pouze čtyři země a to Itálie, Německo, Velká Británie a Francie. Československo nemohlo do jednání nijak zasáhnout. Mnichovská dohoda byla československým vyslancům předána až po ukončení schůze s upozorněním, že pokud Československo verdikt nepřijme, bude muset Německu čelit samotné. Beneš věděl, že bez pomoci by se republika dlouho neudržela. Sešel se s generály československé armády, ti ho však ujišťovali, že armáda je velmi dobře vyzbrojená a schopná čelit německému útoku. To Beneš sám ve svých pamětech uznal, když napsal: „Vzal jsem v úvahu možnost okamžité války. Byli jsme na ni stejně jako Německo vojensky vcelku až na věci naší civilní letecké obrany připraveni.“³⁷ Nakonec však došel k závěru, který se generálům nelíbil. Usoudil, že risk je příliš velký a že by Československo izolovanou válku nemohlo vyhrát. O tom, zdali jeho rozhodnutí bylo správné, uvažoval až do konce svého života. Celkově téma Mnichova a následná reakce Edvarda Beneše je dle mého názoru dosti kontroverzním historickým tématem dodnes. Po přijetí mnichovského rozhodnutí se spustily protesty lidu a generálů, kteří zastávali názor, že jsme se měli bránit. Následně začalo obsazování československého pohraničí německým wehrmachtem. V odpoledních hodinách 5. října odstoupil prezident Beneš ze svého úřadu.

6. Druhý odboj 1938-1945

Po abdikaci odjel bývalý prezident do své vily v Sezimově Ústí. Zde začal střídat plány na záchranu a obnovu Československa. Předpokládal, že brzy dojde k další světové válce rozpoutané Německem a že tato válka přiměje mocnosti k anulaci Mnichova. Rozhodl se tedy, že brzy odjede do zahraničí.

³⁶ZEMAN, Zbyněk A. *Edvard Beneš: politický životopis*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2000, 342 s., [16] s. fot. ISBN 80-204-0770-7 strany 130-145

³⁷ Citováno z: BENEŠ, Edvard. *Paměti: [kritické vydání a rekonstrukce Benešových pamětí 1938-1945]*. Editor Milan HAUNER. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1529-7. Strana 340

Jeho zdravotní stav však v pomnichovských dnech nebyl dobrý. O tom svědčí i výpovědi jeho blízkých, kteří poznamenali, že poprvé v životě na tom byl tak špatně, že ani nečetl. Na jeho odchod ze země brzy naléhala i nová vláda. Beneš tedy přijal místo profesora moderní sociologie na univerzitě v Chicagu, kde měl začít přednášet od začátku roku 1939. Bezprostředně před svým odjezdem se však sešel s několika předními politiky, aby se s nimi domluvil na dalším postupu a položil základ domácího odboje. Ne všichni však byli na jeho straně. Mezi jeho hlavní oponenty patřili například Jiří Stříbrný, Ferdinand Kahánek či Bohumil Němec. Mezi politiky i novináři se rozpoutala kampaň, která označovala Beneše jako muže zodpovědného za mnichovské události. To ho přimělo k rozhodnutí, že nemá cenu v republice již déle setrvávat. 22. října v ranních hodinách tedy bývalý prezident opustil Prahu a odletěl do Londýna.³⁸ Ve svých pamětech o svém odletu uvádí následující: „*Ačkoli mé zdraví bylo špatné, rozhodl jsem se, především abych vládě situaci neztěžoval, odjeti z Československa do Londýna už 22. října. 1938.*“³⁹ V Londýně mu bylo doporučeno, aby se k předchozím událostem veřejně nevyjadřoval a aby nezasahoval do politického dění. První měsíce zde tedy převážně odpočíval, aby se uzdravil a nabíral síly na nadcházející boj. To ovšem neznamená, že by byl pasivní. Věděl, že bude lepší, když do té doby, než začne válka, nebude aktivně vystupovat. Přes hojnou korespondenci byl ale neustále ve styku s českými poslanci. V zahraničí se stýkal s Hubertem Ripkou a Janem Masarykem. Současně zahájil korespondenci i s několika americkými a britskými politiky. Jeho výchozí pozice však vůbec nebyly lehké. Proti jeho vedoucímu postavení v odboji se postavily západní mocnosti, Adolf Hitler a dokonce někteří Čechoslováci. Dne 30. listopadu byl novým prezidentem zvolen Emil Hácha. K jeho zvolení mu Beneš poslal srdečnou gratulaci a zároveň mu prý naznačil, jak by se měl v těžkém pomnichovském období zachovat pravý demokrat. V lednu pak poslal rozsáhlý dopis československé vládě, aby ji informoval o svých politických

³⁸DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část druhá, Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)* Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1473 strany 185-190

³⁹BENEŠ, Edvard. *Paměti: [kritické vydání a rekonstrukce Benešových pamětí 1938-1945]*. Editor Milan HAUNER. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1529-7. Strana 61

plánecha aby jí znovu přislíbil, že nebude zasahovat do vnitřní politiky státu. Poté odjel z Anglie do USA. Jeho první zastávka byla v New Yorku. Tam československého prezidenta okamžitě uvítalo velké množství fotografů, novinářů, a dokonce osobně starosta města. Všichni byli nakloněni jeho politice a Mnichov s apeasmentem výrazně kritizovali. Benešovi byla jejich reakce poměrně nepříjemná, ale i přesto se rozhodl, že udělá v rámci těchto myšlenek několik přednášek. V jednom týdnu tedy stihl asi tři projevy a poté odjel do Chicaga. Zde začal působit jako univerzitní profesor a jeho první přednáška pojednávala o problémech demokracie v Evropě. Počet posluchačů byl opravdu velký, odhadem se prý zúčastnilo okolo 1800 studentů. Poté zde začal o moderní demokracii přednášet pravidelně. V srpnu 1939 shrnul obsah svých přednášek a později vydal knihu s názvem *Demokracie dnes a zítra*. Studenti, byli z jeho přednášek tak nadšeni, že ho zvolili nejvýraznějším mužem univerzity. K Čechoslovákům žijícím v Americe se bývalý československý prezident poprvé obrátil až 12. března. Toho dne se v týdeníku *Svornost* objevil jeho projev pronesený u příležitosti oslavy nedožitého narozenin T. G. Masaryka. V něm vyzdvihl hlavně stále trvající československý boj za demokracii a nutnost pokračovat v myšlenkách velkých politiků jako byli Lincoln, Washington či Masaryk. Následující den, tedy 13. března, se Slovensko odtrhlo od českých zemí a o dva dny později obsadila německá armáda české území. Tím vznikl protektorát Čechy a Morava. Pro odboj bylo totodatum velice důležité, neboť narychlo emigroval plukovník a publicista Emanuel Moravec, jehož zprávy byly velmi cenné pro Velkou Británii. S ním odjela také celá jeho zpravodajská skupina. Beneš samozřejmě okamžitě jednal. Zástupcům jednotlivých mocností napsal protest „československého lidu“, ve kterém odkazoval na příslib Velké Británie a Francie, že za určité územní ústupky bude zbylému Československu deklarována jeho suverenita a hranice. Dále požadoval, aby obsazení Československa nebylo uznáno. Tento jeho požadavek se splnil, neboť ani jedna z mocností anexi Československa neuznala. Bývalý československý prezident započal svou odbojovou činnost. Od této chvíle se spojil a spolupracoval s vyslanectvím Československé republiky ve Washingtonu. Dne 19. března mu byl na univerzitě umožněn rozhlasový projev. V něm

mimo jiné zmínil fakt, že Hitler neuznává žádné sliby a že akt spáchaný na Československo byl násilný. Koncem března poslal telegram Fierlingerovi s prosbou, aby prozatím udržel zastupující úřad v Moskvě. Koncem dubna pak v Chicagu založil národní radu Československou. Založení rady bývá často označováno za počátek nového odboje. Ve stejném období pak oslovil sjezd Čechů a Slováků žijících v Americe. Sjezd Beneše podporoval a formálně ho uznal hlavou celého odboje. Ne všude, však s tímto stanoviskem souhlasili. Například krajané v Polsku Benešovu vedoucí úlohu odmítali. O několik dní později poslal Rooseveltovi memorandum, ve kterém se snažil nastínit program na obnovu Československa. Uváděl zde například plán na vytvoření exilové vlády a armády či možnost „půjčky svobody“ od jiných států. V květnu poslal protest zasedání společnosti národů. V něm upozornil, že Německo porušilo hned několik článků, které Československo vždy dodržovalo. Předčítající protestu byl však generálním sekretářem rady zastaven, s tím, že není možné projednávat telegram od soukromé osoby. V tom okamžiku si velké množství politiků oddechlo, a proto také sekretářovo stanovisko podpořili. V prvním květnovém týdnu ukončil Beneš výuku a svými přednáškami začal oslovovat veřejnost. Koncem května se pak osobně setkal s Rooseveltem. Oba státníci během rozhovoru odsoudili Mnichov a oba přepokládali, že brzy nastane válka. Roosevelt souhlasil s tím, že podpoří obnovu Československa, myšlenku na vytvoření exilové vlády však jednoznačně nepotvrdil. V následujících měsících Beneš ve své činnosti nadále pokračoval, ale brzy se začaly objevovat problémy. Všechny akce dotoval sám, tudíž se brzy začal potýkat s nedostatkem peněz. V létě 1939 se rozhodl, že pro odboj bude lepší, když jeho centrum přesune do Londýna, tak tedy 12. července nasedl na loď a opustil břehy Ameriky. Jindřich Dejmek ve své knize *Politická biografie Českého demokrata* označuje Benešův pobyt v Americe nejen za počátek odboje, ale hlavně za „jednu z nejvyšších amplitud v jeho kariéře pedagogické a naukové“⁴⁰ V Anglii byl již očekáván skupinou politiků, kteří v následujících letech patřili mezi jeho nejbližší pomocníky a přátele.

⁴⁰DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část druhá, Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)* Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1473-1.2 strana 213

Jednalo se o Jana Masaryka, Emanuela Moravce a Huberta Ripku. Sotva se zde Beneš zabydlel, nastal konflikt, který po celou dobu bývalý prezident předpokládal. Nastal moment, na který on i celý odboj čekal. Prvního září 1939 vpadly vojenské jednotky na území Polska a začala druhá světová válka. Třetího září vyhlásila Velká Británie válku Německu a totéž v mžiku udělala také Francie. Beneš okamžitě zaslal Daladierovi a Chamberlainovi zprávu o možném zapojení československých vojáků. V souvislosti s tím vyjednal ve Francii vyslanec Štěpán Osuský vznik české a slovenské legie.⁴¹ V říjnu odjel vyjednávat do Francie. Z jednání zde byl poměrně zklamán, téměř nikdo s ním nechtěl vést oficiální jednání a vznik československé prozatímní vlády Francouzi výrazně odmítali. V Anglii poprvé veřejně vystoupil v březnu 1940 na svátek svatého Davida. Ve svém projevu mimo jiné zmínil prolínání britské a československé historie. O několik dní později převzal čestný akademický titul na Oxfordu. Byl však předem upozorněn, že zde studuje několik komunistických československých studentů, kteří ho nemají v oblibě. Skupina těchto studentů, na univerzitě udělala protiválečnou výstavku. V jejich proslovech byl pak Beneš označován například imperialistickým agentem či služebníkem západu. Promoční akt, který proběhl v lidu, byl ukončen Benešovým prolovem o Masarykově odkazu a současné válce. 14. března, tedy den před jednoročním výročím protektorátu, promluvil ve vysílání BBC pro Československo Lord Haxlifax. Ten ve svém projevu řekl, že činem spáchaným vůči Československu Hitler zpochybnil všechna slova a sliby jeho i německé vlády. Ve stejný den k československému národu promluvil také bývalý prezident Beneš. Ten se ve svém projevu snažil především národu dodat sílu a naději. Kromě toho pak oba projevy přispěly k upevnění Benešovy pozice. Koncem března došlo ke změně vlády ve Francii. Benešův optimismus rostl, věřil, že Francie bude stále více nakloněná jeho myšlenkám, a jelikož nevěřil vyslanci Osuskému, vyslal do Francie svého přítele Nečase. Ten vyjednával o uznání prozatímní vlády s ministrem Monnetem. Ten k tomuto návrhu zprvu vyjádřil určitou náklonnost, ale

⁴¹DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část druhá, Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)* Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1473-1.2 strany 198- 214

konečný výsledek jednání byl neúspěšný. 10. května se stal novým premiérem Velké Británie Winston Churchill. Beneš viděl tuto situaci velmi nadějně, protože Churchill byl výrazně pročeskoslovensky zaměřen. Jeho kabinet byl Benešem označen jako revoluční. K výraznějšímu obratu bohužel nedošlo, britská vláda se československými problémy příliš nezabývala a západ pak ještě dlouho odmítal uznat předmnichovské hranice.⁴² V červnu došlo k obsazení Paříže a československá armáda se musela přesunout do Británie. O měsíc později schválila britská vláda vznik prozatímní československé exilové vlády. Beneš tedy okamžitě začal skládat vládu. Jan Masaryk však odmítal přijmout funkci ministra zahraničí a radil Benešovi, aby složil vládu malou, spíše symbolickou. Budovatel nové prozatímní vlády se však nenechal odbýt a Jana Masaryka neustále přemlouval. Brzy však začalo daleko více politiků uvažovat, zda do vlády vstoupit a jak má být velká. Feierabend uvažoval, zda zahraniční vláda nenaruší chod vlády protektorátní a navrhovaných 16 členů se mu zdálo příliš. O vstupu uvažoval také Štefan Osuský. Autor politického životopisu Edvarda Beneše Zbyněk Zeman označil jeho postup při sestavování prozatímní vlády za nerozvážný. V červenci zmínil Beneš jako vůdčí osobnost odboje ve svém projevu k úředníkům na prvním zasedání vlády důležitost jednoty politických stran. Během léta byl pozván na oběd k britskému králi a k premiérovi. Druhý týden v srpnu pak Německo zahájilo letecký útok na Británii. Plánem bylo co nejrychleji zničit britské letectvo. Tento záměr se Německu nevydařil a letecká bitva trvala několik měsíců. Beneše potěšil velký význam československých letců bojujících za Anglii, kteří sestřelili nemalý počet německých letadel, a někteří z nich dokonce byli označeni nejlepšími stíhači. Jejich účast v této bitvě pomohla zahraničnímu odboji. V říjnu se z bouřlivého Londýna raději přestěhoval do vily na venkov. Od září se zaměřil na formování československo-polských vztahů. Po několika jednáních vznikla idea společného výboru obou států, který měl řídit jejich politiku. K jeho první realizaci došlo už v lednu 1941. Jednalo se o koordinační výbor, ve kterém byli z každého státu čtyři zástupci. O dva měsíce později se podařilo zajistit také vojenskou spolupráci

⁴²ZEMAN, Zbyněk A. *Edvard Beneš: politický životopis*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2000, 342 s., [16] s. fot. ISBN 80-204-0770-7 183-185

vznikem vojenské komise. Během lednových rozhovorů mezi Benešem a polským prezidentem vyvstaly první problémy. Jejich odlišné názory na formování polských hranic, sovětský svaz, a dokonce i na maďarské problémy, přiměly Beneše k zamyšlení nad budoucími vztahy s Polskem. V únoru poslal polskému zástupci dopis, ve kterém trval na zachování československých předmnichovských hranic, a upozornil, že v první řadě je nutné zformulovat principy jejich spolupráce. Sporná témata měla dle Beneše být diskutována až po ukončení války. Během jara 1941 veřejně promluvil o svých názorech na válku. V jeho úvahách předpověděl prohru Italů v Africe a brzký vstup USA do války. Opakovaně také zmínil, že Německo již nemá šanci válku vyhrát. V červnu 1941 zahájil Hitler tzv. operaci Barbarosa, která byla krycím názvem pro útok na Sovětský svaz. Krátce po zahájení německého útoku na Rusko vzkázal Beneš protektorátní vládě, že v zájmu poválečného uspořádání vnitřní politiky musí odstoupit. Nechtěl, aby mohli komunisté po válce tvrdit, že Československo pomáhalo Německu. Se Sověty navázal zpravodajské styky již v létě 1940 a v souvislosti s tím pověřil Jana Masaryka řešením ruských záležitostí. Během druhého červencového týdne se setkal s ruským vyslancem působícím v Londýně - Maskijem. Ten mu sdělil, že Rusko je ochotné zřídit československou armádu v Rusku a že bude podporovat samostatné Československo. Navíc zmínil, že v souvislosti s tím by měl v Moskvě působit československý vyslanec. Beneš byl sovětským stanoviskem velmi potěšen. K vybudování armády však připomněl, že musí podléhat londýnské vládě, a jako vyslance navrhl Fielingera. Ani s jedním z jeho návrhů neměl Maskij problém. Celý rozhovor byl zakončen omluvou ruského vyslance, že se s Benešem nemohl setkat již dříve. 18. července 1941 byla československá vláda plně uznána. Zanedlouho se z východu objevily první výtky. Poukazovaly hlavně na nízkou odbojovou aktivitu v protektorátu a zesílila také kritika proti domácí vládě. Tu dokonce moskevské vysílání označilo za vládu kolaborantů. S protektorátní činností byl nespokojen také Benešův zahraniční spolupracovník Moravec. Dle autora Zbyňka Zemana byl Beneš v tomto ohledu opatrnější. Na domácí půdě vznikla ze zbytků předchozích odbojových organizací organizace ÚVOD neboli ústřední vedení odboje domácího. To sice navázalo

zpravodajské styky s Londýnem, ale na jiné aktivity moc prostoru nemělo. Moravec v létě 1941 rozhodl vysílat na území protektorátu výsadky parašutistů. Ty vyvrcholily v květnu 1942, kdy byl skupinou Antropoid spáchán atentát na říšského protektora Reedereida Heydricha. „*Plukovník Moravec později tvrdil, že atentát byl proveden na přímý Benešův rozkaz.*“⁴³ Autor Benešova politického životopisu Zbyněk Zeman v knize uvádí, že je to pravděpodobné. Na Beneše byl prý již od léta 1941 vyvíjen nátlak z Moskvy, aby v protektorátu došlo k přímé teroristické akci. Beneš navíc nedůvěřoval protektorátní vládě a atentát pravděpodobně připravil sám s Moravcem. V lednu 1942 dokončil své memorandum určené pro britskou vládu. Jeho obsahem byl především požadavek na uznání předmnichovského státu. Mimo jiné překvapivě nastiňovalo teorii o územní výměně s Německem. K té mělo dojít za předpokladu, že dojde k úbytku německého obyvatelstva v Československé republice. Změna v národnostní struktuře byla zamýšlena také na Slovensku, odkud měla být odsunuta maďarská menšina. Na konci ledna 1942 se sešel s Ripkou, Nicholsem a Edenem. Během jednání je ujistil, že uznání československé vlády Ruskem neobsahuje žádné podmínky a že se pronikání komunismu nebojí. Dále zmínil, že by bylo dobré, kdyby se Británie domluvila se Sovětským svazem o budoucím vlivu v Evropě. Sovětský svaz požadoval, aby mu zůstala území Pobaltí a část Polska. Britové se při rozhodování zeptali také na Benešovo stanovisko. Ten jim radil z požadovaných území odstoupit s tím, že by si je Rusko vzalo i bez souhlasu Británie. V červnu 1942 se sešel s ruským ministrem zahraničí Molotovem. Od něj se dozvěděl několik pro odboj příznivých zpráv. Sovětský svaz se rozhodl pro uznání poválečného Československa v předmnichovských hranicích. Mimo jiné byla řešena také Československo-Polská konfederace a Benešovo rozhodnutí během mnichovských dní, které Molotov označil za správné. Ohledně československých hranic začaly brzy jednat také západní mocnosti. Velká Británie a Francie nakonec během léta 1942 vydaly prohlášení, kterým anulovaly mnichovskou dohodu. Během roku 1943 podnikl Beneš několik významných cest. Jako první naplánoval cestu do Washingtonu.

⁴³ZEMAN, Zbyněk A. *Edvard Beneš: politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2000. ISBN 80-204-0770-7. Strana 202

Okolo jeho příjezdu se však brzy vyskytly komplikace. Někteří američtí politici se rozhodli znemožnit jeho příjezd, údajně kvůli jeho postoji k Sovětskému svazu. Krátce před odjezdem z Londýna ještě navštívil Churchilla. Jejich celý rozhovor byl zaznamenán Janem Masarykem. Churchill hovořil o svých plánech do budoucna, tedy o federalizaci Evropy a vypořádání se s Němci. Do Ameriky nakonec odletěl během prvního květnového týdne a strávil zde celý měsíc. S Rooseveltem se poprvé sešel druhý týden v květnu a bílý dům ho uvítal spíše přátelsky než oficiálně. Jako první hovořil Roosevelt o nutné poválečné kontrole Německa a o budoucí spolupráci se Sovětským svazem. Beneš souhlasil s nutnou spoluprací s Ruskem později a zmínil, že s ním plánuje uzavřít spojeneckou smlouvu. Proti tomu Roosevelt nic nenamítal. Diskutována byla také otázka odsunu československých Němců a ani s tím neměl americký prezident žádný problém. Beneš byl s tímto rozhovorem velmi spokojen. O několik dní později proběhl jejich druhý rozhovor, kterého se zúčastnil také Churchill. Během něj byl převážně probíráno osud poválečného Německa. Mimo to bylo také probíráno téma o budoucnosti Francie. V názoru na ní se Beneš a Roosevelt neshodli. Roosevelt tvrdil, že poválečná obnova Francie bude zdoluhavá a těžká, zatímco Beneš zastával stanovisko, že silná Francie bude hrát hlavní roli v nastolení evropské rovnováhy. Až do konce května se pak Beneš účastnil nejrůznějších pohovorů s významnými administrativními pracovníky a politiky. Navštívil Chicago, ve kterém dříve vyučoval, a kde se začal formovat odboj. Dále také zavítal do Kanady. Poslední rozhovory mezi ním a Rooseveltem se opět týkaly Ruska a Německa. Beneš byl požádán, aby při návštěvě Moskvy vyřídil Stalinovi, že Amerika nebude proti připojení Pobaltí k Sovětskému svazu. Během června, bezprostředně po svém návratu do Londýna, začal plánovat cestu do Moskvy. Také při plánování této cesty nastaly komplikace. Proti jeho odjezdu byli Poláci, kteří nechtěli, aby uzavřel spojeneckou smlouvu s Ruskem. Negativní postoj zaujímal též Velká Británie. Cesta nakonec musela být o půl roku odložena. Po svém příjezdu se zúčastnil několika jednání s ruskými diplomaty a Stalinem. S nimi Beneš prodiskutoval jeho již tradiční téma transferu Němců, polskou otázku, hranice a jiné. O rozhovoru se Stalinem později mluvil s nadšením. Jejich názory na klíčová světová témata se prý

shodovaly. Na rozdíl od diskuzí s britskými politiky zde hovořil také o nutnosti radikálních reforem v Polsku a Maďarsku. Jednání vyvrcholila 12. prosince 1943, kdy Fierlinger a Molotov podepsali československo-sovětskou smlouvu. Jejím obsahem byla dohoda o politické a vojenské spolupráci obou států a platnost byla stanovena na deset let. Během roku 1943 narůstal odboj také na Slovensku. Beneš v průběhu února navázal korespondenci, se slovenskou odbojovou skupinou Flóra. Ta mu 10. 2. doručila memorandum, ve kterém ostře kritizovala současný režim na Slovensku, a stavila se za obnovu první republiky. Díky této organizaci se Beneš dostal k významným materiálům s informacemi o situaci ve východní části Československa. Dne 14. března při výročí vzniku samotného slovenského státu promluvil rozhlasově k slovenskému národu. Jednalo se o jeho první projev ke Slováckům od vypuknutí války. Jeho obsahem bylo mimo jiné ujištění Slovácků, že Hitler bude již brzy poražen, a výzva k tomu, aby co nejvíce bojkotovali současný režim. Korespondence se slovenským odbojem byla pro Beneše velmi důležitá. K tomu, jak má být slovenský odboj organizován, se příliš nevyjadřoval. Ke konečnému ustanovení cílů a programu slovenského odboje došlo na konci roku 1943. V prosinci vznikla tajná Slovenská národní rada, a ta vydala tzv. Vánoční dohodu. Ta ustanovila již zmíněnou Slovenskou národní radu a přijala program na obnovu Československa. Beneš, který se s jejím obsahem seznámil až v březnu 1944, tedy po svém příjezdu z Ruska, neměl vůči ní žádné námítky. Dle autora Jindřicha Dejmka se však několik jejích ustanovení dalo interpretovat různými způsoby. Hlavně slova o dvou „nejpříbuznějších“ národech se prý neshodovala s Benešovou ideou národa jednotného. První týden v lednu 1944 se sešel s Churchillem v Marakéši. Jejich rozhovor se soustředil okolo polské otázky. Beneš mu ukázal mapu, na kterou Stalin během jeho návštěvy v Moskvě načrtl možnou polskou hranici. Churchill brzy usoudil, že Beneš bude prospěšný během řešení sovětsko-polských problémů. Spojenecká smlouva s Ruskem sice pozvedla postavení Československa, ale západními mocnostmi byla spíše chápána jako snaha Ruska zajistit si vliv ve střední Evropě. První týden v červnu došlo k vyloštění spojenců v Normandii. Československý prezident několik dní předtím oslavil své 60. narozeniny. V srpnu vyvrcholily slovenské

odbojové snahy a vypuklo Slovenské národní povstání. To bylo plánováno již od roku 1943 a jeho hlavním iniciátorem se stal Jan Golián. Dne 29. 8. začala Slovensko okamžitě obsazovat německá armáda. Zároveň se strhl boj o vedení povstání. Londýnská vláda si vedení nárokovala kvůli předchozím kontaktům se slovenskými odbojovými činiteli. Do vedení se však chtěli prosadit také slovenští komunisté, kteří prý celé povstání připravili. Beneš na Slovensko vzkázal, že povstání bude podpořeno také západem a že jakékoli prohlášení Slovenské národní rady musí být schváleno londýnskou vládou. K západním mocnostem brzy vznesl požadavek na větší podporu povstání. Během září při setkání s Nicholsem mu však bylo oznámeno, že Slovensko spadá do vojenské sféry vlivu Sovětského svazu. Západní mocnosti tedy rozhodně neplánovaly do povstání výrazněji zasahovat a toto jejich rozhodnutí poměrně zpochybnilo Benešovo vedoucí postavení. Požadoval tedy, aby Slovenská národní rada měla u svých prohlášení alespoň formální schválení od londýnské vlády a aby svou aktivitu opírala o ústavu z roku 1920. S tím však rada nesouhlasila a prohlásila, že není reprezentativním orgánem Slovenska a že z již zmiňované ústavy vycházet nebude. „*Slovenská otázka zaneprázdnila londýnský exil natolik, že ji Drtina označil za jediný zásadní spor „benešovců“ s komunisty.*“⁴⁴ Benešovi bylo nakonec navrhuto, aby na Slovensko přijel osobně a podílel se na sestavení nové vlády. Ten souhlasil za předpokladu, že bude souhlasit také Slovenská národní rada a Sovětský svaz. Krátce na to vypracoval dokument, ve kterém nastínil, jak by vláda měla vypadat. V první řadě měl být omezen počet prvorepublikových stran, vláda pak měla být složena z 15 zástupců, přičemž měla být celá obsazená a až po válce doplněná domácími politiky. Dokument dále zmiňoval, že některá ministerstva zůstanou sídlit v Londýně. Na Slovensko se dokument dostal až počátkem října, když se situace na Slovensku výrazně zhoršila a Benešův příjezd již nepřipadal v úvahu. Dne 13. října dorazili dva zástupci Slovenské národní rady vyjednávat do Londýna. Během jejich pobytu zde si povšimli, že západ označuje slovenské povstání za protibenešovské a o Benešovi kolovalo, že nad povstáním ztratil kontrolu. Londýnská vláda během jednání nakonec přislíbila poválečné

⁴⁴ZEMAN, Zbyněk A. *Edvard Beneš: politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2000. ISBN 80-204-0770-7. Strana 233

Československo, jako stát složený ze tří rovnoprávných národů. Benešovi se však tato koncepce vůbec nezamlouvala. Radikálně prosazoval buď Čechoslovákismus, nebo samostatné Slovensko. Dne 25. října se hlavní představitelé povstání museli přesunout z centra do Podkarpatské Rusi. Centrum bylo dobyto německou armádou o dva dny později a generálové Viest a Golián byli zajati a následně usmrceni. Na začátku vítězného roku 1945 byl jeho postoj k Rusku odlišný než v roce 1943. Jeho sekretář Tábořský taktéž věděl, že vývoj Rusko-československých vztahů se změnil. Doporučoval však, aby prezident alespoň předstíral, že Sovětskému svazu věří. Prezident prý byl dokonce připraven vzdát se Podkarpatské Rusi. Toho využila protektorátní vláda, která Beneše a jeho nejbližší označila ruskými vazaly. V březnu se vydal na jednání do Moskvy. Zde se sešel s Molotovem, se kterým probíral otázku československých hranic a poválečný přístup Ruska k Němcům. Během svého pobytu zde také intenzivně pracoval na vládním programu. Předsedou vlády se měl stát Fierlinger a obnoveny měly být pouze čtyři strany české a dvě slovenské. Program byl vyhlášen 4. dubna v Košicích a dle místa svého vyhlášení dostal název Košický vládní program. Od této doby sídlil prezident na Slovensku, odkud opět navázal styky s domácím odbojem a se zahraničími velmocemi. Hlavním tématem se stalo osvobození českého území. Během jednání mezi Amerikou a Ruskem byla stanovená tzv. demarkační linie, kterou byla stanovená Plzeň. Přesně tam se měly americké jednotky zastavit. Když tedy 5. 5. vypuklo v Praze protiněmecké povstání, nemohli Američané povstalcům přijít na pomoc. S Americkým osvobozením počítal Beneš ještě 6. května, a i přesto, že o den později Německo kapitulovalo v Remeši, byla situace v Praze stále bouřlivá. Následující den začalo být české území osvobozováno rudou armádou.

7. Návrat a pád prezidentův

Do Prahy prezident přijel 15. května. Jeho návrat zajisté patřil k jeho nejšťastnějším životním okamžikům. V obnoveném Československu byl prezident velmi populární. Dle autora Zbyňka Zemana byl však jeho návrat

jiný než po první světové válce. Prezident byl nyní vážně nemocný a politicky osamocení. I přesto chtěl nadále ovlivňovat politiku. Prezidentovo postavení v politice se však výrazně změnilo. Moc se soustředila v rukou stran a některé oblasti byly plně ovládnuty komunisty. Prezident byl nestraníkem. Úřadoval pomocí dekretů, nejvýznamnějším z nich byl tzv. Velký retribuční dekret zajišťující stíhání nacistických zločinců. Pár dní po svém příjezdu podepsal také dekret týkající se majetku německé a maďarské menšiny a během léta začala československá exekutiva s řešením německé a maďarské otázky. Během června byla uzavřena první pražská dohoda, která určovala postavení Slovenské národní rady. Dle ní byla rada nositelkou moci na Slovensku. Během těchto několika poválečných měsíců se odehrálo několik nepěkných věcí spáchaných na německy mluvícím obyvatelstvu. Němci byli bití, někde i masakrováni a odsunuti. Přitom až do srpna 1945 se nejednalo o legální odsun. Celé tyto vyhrocené situace byly vládou ignorovány a mnohdy i podporovány. Odsun byl zlegalizován až v srpnu na postupimské konferenci. Tento krok nebyl z ekonomického hlediska příliš logický, protože po odsunutí německých obyvatel došlo k vyliďnění a zchátrání několika oblastí a k úbytku pracovních sil. V říjnu pak vyšel v platnost dekret o znárodnění velkých podniků a dolů. Úřady začaly být obsazovány lidmi s nedostatečnou kvalifikací. Rok 1946 přinesl zklamání v podobě voleb, které vyhráli komunisté. Politický systém národní fronty, který měl strany sjednotit, se stále více ukazoval jako neúspěšný a napětí mezi východem a západem stále narůstalo. Beneš měl ideu poválečné spolupráce Ameriky a Ruska. Jakmile se tato jednota východu a západu začala v roce 1945 bortit, selhala také celá jeho diplomacie. Během roku 1947 pak americký politik Marshall nastínil svůj plán na rekonvalescenci Evropy. Československo plán přijmout nemohlo, protože Stalin zastával stanovisko, že by tím byla porušena československo-sovětská smlouva o přátelství. O celé situaci jednal v Moskvě s Gottwaldem, Masarykem a Drtinou. „*Jan Masaryk pak prý soukromě prohlásil, že odjel do Moskvy jako soukromý člověk a vrátil se jako Stalinův pacholek*“⁴⁵

⁴⁵ZEMAN, Zbyněk A. *Edvard Beneš: politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2000. ISBN

Koncem roku 1947 doprovázela Beneše dobrá nálada. Věřil, že nadcházející rok i přesto, že se v něm odehrají parlamentní volby, bude klidný. Bohužel opak byl pravdou a politické napětí v této době radikálně narůstalo. Již 17. února 1948 byla přerušena schůze vlády a Beneš byl informován o vládní krizi. Komunisté tvrdili, že jiné strany odmítají vyjednávat. Následující den se sešel se zástupci národních socialistů. Během setkání jim oznámil, že: „*případnou demisi nepřijme a nepřipustí vytvoření jednostranné vlády.*“⁴⁶ Okolo 20. února začali ministři sociální demokracie a národních socialistů podávat demisi. Prezident plánoval vypsát nové volby a pokusit se politické strany smířit. Jeho slib nepřijetí demise, který nedodržel, se později stal jedním z hlavních bodů jeho kritiky. Na tento slib se někteří ministři odvolávali a tento Benešův krok považovali za zradu. Ten zastával stanovisko, že o demisi vůbec netušil a že ho toto rozhodnutí ministrů nemile překvapilo. Karel Kaplan ve své knize *Poslední rok prezidenta* zmiňuje poznámku, kterou si poznamenal Ferdinand Peroutka. Beneš mu prý řekl, že jsou všichni názoru, že je zradil, přitom dle něj oni zradili jeho. Autor dále uvádí myšlenku, že ministři si mohli Benešův názor špatně vyložit a stanovisko, že demisi nepřijme, mohli vyvodit z názoru, že nevytvoří vládu jedné strany. Prezident se během únorových dnů na rozdíl od Gottwalda snažil stávající koalici udržet. Gottwald během jednání navrhoval, aby byla vláda doplněna zástupci z jiných stran, které on sám vybere. Dne 22. února se prezident sešel s několika politiky v Lánech. Ti mu radili, že demisi přijímat nemá a sdělili mu, že za dva dny proběhne plánovaná stávka. Krátce před desátou hodinou večerní přišel na hrad několikatisícový průvod studentů vysokých škol, aby prezidentovi vyjádřili podporu. O den později začala státní bezpečnost ovlivněná komunisty zatýkat některé členy sociální demokracie a došlo k obsazení sociálně demokratického sekretariátu. Gottwald při schůzce s Benešem tyto události vysvětloval jako snahu o nastolení klidu. Prezident nadále prosazoval myšlenku domluvy mezi vedením stran. Tento postup však Gottwald radikálně odmítal. Beneš dokonce Noskovi a Gottwaldovi

80-204-0770-7. Strana 285

⁴⁶KAPLAN, Karel. *Poslední rok prezidenta: Edvard Beneš v roce 1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. ISBN 80-85270-18-8. Strana 8

pohrozil abdikací, ti ji však nebrali příliš vážně. Následující den se setkal se zástupci ostatních stran. Ubezpečil je, že si žádný postup nenechá vnutit, to by prý raději abdikoval. Poslanci tvrdili, že ruská intervence je nepravděpodobná, tím si však Beneš tak jist nebyl. Jeho strach a nejistotu také dokládala zvýšená obrana Pražského hradu. Prezident se snažil situaci vyřešit smírem, ale napětí houstlo. Po těchto jednáních dospěl Lettrich k názoru, že prezident je neústupný pouze navenek, ale uvnitř tuší, že komunistům podlehne. A v souvislosti s tím usoudil, že: „*Prezident zachraňuje už jen sebe a nikoli situaci*“⁴⁷ Prezident byl během těchto dnů osamocen, ale mohl si za to do jisté míry sám, protože nevyužil častějších rozhovorů s politiky. Dne 25.2 opět jednal s komunisty a ti ho žádali o urychlené řešení a zároveň hrozili generální stávkou. V tento den došlo také k druhému pochodu studentstva na hrad. Během jednání s Gottwaldem požadoval, aby v nové vládě zůstalo co nejvíce jeho příznivců a aby byla sestavena dle ústavy. Do vlády se nakonec z jeho blízkých dostali Jan Masaryk a Vavro Šrobár. Beneš tedy 25. 2 přijal demisi a jmenoval vládu. Překvapivé pro někoho bylo, že i přes plánovanou abdikaci dále setrval v prezidentské funkci. Tento jeho postup někteří politici později označili za nesprávný, dle některých měl Beneš rezignovat a vládu nepřijmout. Karel Kaplan se ve své knize *Poslední rok prezidenta* pokouší vysvětlit motivy jeho počínání. Prvním prý byla obava společenského konfliktu, který dle něj mohl vyústit až k občanské válce a obsazení ČSR sovětským svazem. Mezi další důvody patřila nutnost vlády, kontrast aktivity komunistické strany a pasivity jiných politických stran a v neposlední řadě únava a vyčerpání. Krizi prý prezident chápal, jako odraz sporů mezi východem a západem a nedocházelo mu, že pluralitní demokracii již udržet nelze. Jeho snahy o skloubení socialismu s demokracií se únorem rozplynuly. Poté odjel do své vily v Sezimově ústí. Zde ho 10. března navštívili ministři Clementis a Nosek, kteří mu oznámili smrt jeho přítele Jana Masaryka. Prezident Beneš byl pro veřejnost stále velkou autoritou a symbolem demokracie. Komunisté se báli, že by mohl emigrovat do zahraničí a zajistili tedy stráž, která hlídala Benešovu vilu. Již v dubnu se chystal abdikovat, bylo mu však

⁴⁷KAPLAN, Karel. *Poslední rok prezidenta: Edvard Beneš v roce 1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. ISBN 80-85270-18-8. Strana 24

doporučeno, aby ještě vyčkal. Konečnou tečkou byla květnová ústava, která dle něj byla nedemokratická a kterou odmítl podepsat. Z funkce prezidenta Československé republiky odstoupil 7. 6. 1948. Reakce lidu na jeho abdikaci byly rozdílné. Někteří si mysleli, že abdikoval kvůli špatnému zdravotnímu stavu, jiní v tom viděli nesouhlas s únorem. Někteří dokonce demonstrovali před jeho vilou v Sezimově Ústí. Během června také proběhlo několik demonstrací sokolského sletu. Dne 3. září. 1948 zemřel. Komunisté mu byli vděční za to, že v posledních měsících svého života nepodnikl žádné kroky proti jejich režimu. Jeho pohřeb se stal velkou státní událostí a přišlo se s ním rozloučit mnoho občanů. A protože po jeho smrti opět narostl počet demonstrací proti komunismu, byla po celé Praze rozmístěna bezpečnost a milice, aby nedošlo k dalším demonstracím proti režimu.

8. Demokracie dnes a zítra

V první kapitole knihy nastiňuje Edvard Beneš politický vývoj Evropy. Nejprve se věnuje období feudální společnosti ve středověku, kde zmiňuje a popisuje tehdejší společenskou hierarchii a systém moci. Uvádí zde také důležitou úlohu církve a fakt, že občan tehdy nebyl v žádném slova smyslu svobodný, nýbrž byl pouze závislý na autoritách. Dále popisuje zvrát v 16. století, kdy proti této nesvobodě započali ostré reakce. Kromě feudalismu se v této části knihy zabývá ještě absolutismem a obdobím francouzské a americké revoluce. V knize pak doslova píše: „*Máme-li dobře vidět dnešní stav boje o demokracii, je třeba se na ni podívat z hlediska historického vývoje*“⁴⁸ A právě výše zmíněná historická období považuje ve vývoji demokracie za klíčové. V neposlední řadě zde pak vyzdvihuje význam vzniku tzv. čtvrtého stavu, který byl tvořen drobnými rolníky a dělníky a vznikl důsledkem uplatňování občanských práv během budování kapitalismu a industrialismu. Vznik tohoto stavu prý následně ve společnosti podnítl snahu o zapojení všech stavů a lidí do vlády. A právě

⁴⁸ Citováno z: BENEŠ, Edvard. *Demokracie dnes a zítra*. 6. (5. české) vyd. Praha: Čin, 1948. Strana 13

v této době se tedy začala pomalu rodit demokracie. Právě kvůli této teorii se jeho přednášky některým posluchačům jevily dosti levicové. Ve druhé kapitole se zabývá první světovou válkou a jejím vlivem na demokratizaci Evropy. Zde se v první řadě věnuje politicko-mocenským příčinám války. Příčinou byly spory mocností o vliv na Balkáně, který byl později nazván sudem střelného prachu. Kromě toho bylo prý Německo na válku plně připraveno. V průběhu války se zformulovala nová válečná ideologie, která se zabývala smyslem a podstatou války. Snahy po národním sjednocení a osvobození utlačovaných národů byly posíleny revolucí v Rusku a vstupem USA do války. V poslední části této kapitoly se věnuje důsledkům války, které byly poměrně pozitivní. Došlo k rozpadu absolutistickým národů a vzniku nových států. Hospodářské a sociální problémy se staly pilířem vnitrostátní politiky a došlo k demokratizaci mezinárodní politiky. Hlavním krokem k této demokratizaci se dle něj stalo založení Společnosti národů. Poukazuje zde také na nedokonalost mírových smluv, které byly nově vzniklým státům velmocemi vnuceny. Sporné byly také v otázce odzbrojení a válečných reparací. Mezi negativní důsledky války řadí chyby v poválečných dokumentech obsahujících protichůdné názory. Tímto nedostatkem mírových smluv následně zesílila Amerika a také Německo. Některé státy dokonce nebyly připraveny na demokracii. Jejich poválečný demokratický režim byl tedy neúplný. Ve třetí kapitole se zabývá následným pádem demokracie v Evropě. V každém státě byly pro demokracii přichystány jiné podmínky dané předchozím vývojem a historií země. Demokracie se tedy v jednotlivých státech lišily. Československo bylo dle Edvarda Beneše výjimkou. Nadvláda Habsburků, zde byla plně odstraněna a moc se tedy zcela dostala do rukou lidu. Demokracie ve střední Evropě se tedy nejen musela vybudovat od nuly, ale musela také čelit problémům předchozího režimu a války. Kromě toho čelila také nátlaku komunismu a fašismu. Objevuje se zde také názor, že západní mocnosti Evropu nevždy vedli správným směrem. Mezi hlavní příčiny pádu demokracie pak řadí fašismus, komunismus, chyby a nedostatky vnitřní politiky a problémy v politice zahraniční. Čtvrtá kapitola knihy je věnována společnosti národů, kterou chápe jako hlavní výraz demokratizace. Zde uvádí, že touha po věčném míru je stará jako lidstvo samo. První koncepce

se objevovaly již u starověkých myslitelů, jako byl například Zenon či Marcus Aurelius. Poté zde popisuje spoustu jiných koncepcí až po vznik společnosti. Tyto koncepce nazývá málo odvážnými, proto se prý mír nepodařilo nastolit již dříve. V následující podkapitole se věnuje přípravě paktu společnosti národů během první světové války. V závěru se zabývá příčinami neúspěchu společnosti národů. Ty spatřuje v rozporu mezi teorií a praxí. Dle něj společnost národů požaduje spravedlivé řešení sporů, jenže při takovém řešení je vždy nutný kompromis. Nelze prý respektovat zájmy všech a všem vyhovět. To lze také vidět v tom, že vítězné státy získaly hranice na úkor států poražených a to rozhodně spravedlivé nebylo. Poměrně velmi důležitou kapitolou byla pátá kapitola zabývající se antidemokratickými režimy. Zde se jako první věnuje rozporům mezi antidemokratickými režimy a demokracií. Největší rozdíl vidí v pojetí lidského života. Demokracie preferuje životní sílu morální a duchovní. Antidemokratické režimy lidský život chápou jako boj, podporují násilí a preferují sílu materiální. Jako další velkou chybu těchto režimů dále vidí, že jsou na rozdíl od demokracie protiindividualistické. Následně se zabývá rozborem a vývojem jednotlivých režimů. Fašismus chápe jako: „odpor proti všem trvalým hodnotám a tradicím.“ Největší chybou komunismu je již zmíněný protiindividualistický postoj. Národní socialismus, dle něj popírá lidské hodnoty a kvůli jeho antisemitismu ho označuje za rozvrácený produkt psychicky chorého národa. V posledních kapitolách se pak zabývá úvahami nad tím, zdali dojde k válce, poválečnou situací a tím jak by měla vypadat poválečná demokracie.⁴⁹

9. Beneš jako sociolog

Autor František Havlíček ve své knize *Eduard Beneš člověk, sociolog, politik* uvádí, že: „Beneš byl od samého počátku spíše odborným sociologem než politikem, ale prostřednictvím teoretické sociologie směřoval

⁴⁹ BENEŠ, Edvard. *Demokracie dnes a zítra*. 6. (5. české) vyd. Praha: Čin, 1948

k praktické politice.“⁵⁰ Jeho sociologická syntéza spočívala v nalezení rovnováhy mezi krajními sociologickými stanovisky. Vycházel ze zkušenosti, kterou později analyzoval a zobecňoval. Jeho postup byl tedy od složitějšího k obecnějšímu a pozorování sociálních jevů muselo být objektivní. Mezi prvními prosazoval zřízení vysoké školy sociálně-politické a sociologii se začal Beneš věnovat již během svého vysokoškolského studia. Při studiích se tedy důkladně seznámil s myšlenkami velkých myslitelů, jako byl například Durkheim nebo Bergson. Jejich myšlenky ovšem plně nepřijal. V rozhovoru s Mackenziem zmínil, že se mu Bergsonovi filosofické myšlenky zdají povrchní a že Durkheimovo pojetí je na něj příliš materialistické. U Durkheima navíc kritizoval odloučení sociálního od psychického. Autor František Havlíček ho ve své knize označil za politika praktika, který si uvědomoval význam společenských věd, a jeho sociologii nazval politickou sociologií. Sociální jevy jsou dle Beneše podmíněny psychicky i sociálně. Ve svých úvahách o sociálních jevech Beneš zmiňuje také vlivnou roli hospodářských faktorů. Benešova sociologie je pak převážně založena na třech sociologických směrech, a to sociálním objektivismu, sociálním subjektivismu a kritickém realismu. Sociální jev je dle něj zároveň jevem psychickým, který se zároveň vztahuje k vnějším jevům. Z toho dle něj vyplývá, že sociální jev má několik znaků a je výsledkem předem stanoveného cíle. Celkové společenské dění je pak stanoveno působením sociálního a individuálního. Politiku chápal jako vědu, k jejímuž studiu a praktikování je nutné znát všechny ostatní vědy zabývající se člověkem. Politika pro Beneše nebyla pouze vědou, nýbrž také uměním. Pro rozvoj demokracie pak stanovil čtyři důležité historické etapy. První etapou je počáteční formování společnosti, ve kterém se prosadil boj všech proti všem. Další etapou byl starověk, ve kterém vznikly městské státy tzv. Pollis, ve kterých se objevily první prvky demokracie. Poté následoval středověk s aristokratickou vládou a některými demokratickými prvky. Poslední etapou byla městská demokracie, díky níž vznikl tzv. čtvrtý stav. Nesouhlasil s teorií třídního boje či sociálním darwinismem. V pojetí vývoje zastává evolucionistické stanovisko. Dle jeho názoru potřebuje

⁵⁰ HAVLÍČEK, František. *Eduard Beneš, člověk, sociolog, politik*. Praha: Prospektrum, 1991. ISBN 80-85431-20-3. Strana 79

moderní stát sociální reformy. Beneš dále nesouhlasil s Marxovým historickým materialismem. S Marxovými myšlenkami se postupně rozcházel čím dál tím více. Obrat nastal přibližně po mnichovských událostech, kdy si prezident plně uvědomoval, že po válce musí nastat demokracie humanitní a sociální. Za důležitou Marxovu teorii považoval teorii hodnoty a práce. Také k té měl několik výtek, tou hlavní bylo, že práci, která je neživá, dává hodnotu až živý subjekt neboli člověk. Jeho konečným názorem bylo, že pro demokracii není důležitý materialismus, ale spiritualismus. O něm ve své knize *demokracie dnes a zítra* uvádí, že se jedná o syntézu mezi jevy materiálními a duchovními. Pojetí demokracie dle komunistů označoval za nedostatečné. Demokracie musí uznávat individualitu lidské bytosti. Tedy kromě toho, že bývá označován spiritualistou, byl ještě individualistou, který připisoval individuu nejvyšší hodnotu ve společnosti. V praktické politice je dle něj možné, aby individualista učinil některá kolektivistická opatření. Mezi ně patří například určité sociální programy či znárodnění. Ze sociologických názorů vypracoval mezi prvními tzv. teorii konvergence. Jde o teorii, která předpokládá spojení demokracie a socialismu ve vyšší typ, tzv. humanitní demokracii. Dle něj bylo nutné, aby došlo k souladu mezi západem a východem. Humanitní demokracie by pak měla být založena na několika zásadách. Mezi ně patří například odpor demokracie k totalismu a anarchismu, měla by se opírat o vědu a rozhodně by v ní neměl nastat spor mezi mravním a politickým. K její přeměně má dojít za pomoci reform a lidu, který musí být demokraticky převychován. V poválečné demokracii má dále dojít ke snížení počtu politických stran, které musí být zdokonaleny a musí jednat v zájmu státu. Ve filosofii se inspiroval především Masarykem a Kantem. Ačkoli Beneš žádné větší sociologické dílo nenapsal, je jeho přínos pro sociologii zajisté velký. Kladl velký důraz na etiku, prosazoval humanismus a byl si jist, že si lidé uvědomují hodnotu jejich lidství.

Tím si vytvořil svůj vlastní teoretický názor, který následně praktikoval v reálném životě.⁵¹ “*Stal se politikem a mužem činu.*“⁵²

⁵¹HAVLÍČEK, František. *Eduard Beneš, člověk, sociolog, politik*. Praha: Prospektrum, 1991. ISBN 80-85431-20-3. Strany 79-115

⁵²HAVLÍČEK, František. *Eduard Beneš, člověk, sociolog, politik*. Praha: Prospektrum, 1991. ISBN 80-85431-20-3. Strana 111

10. Závěr

Edvard Beneš je nepochybně osobou, která ve svém životě prošla několika spornými momenty a rozhodnutími. Asi nejvíce diskutovaným tématem bývá jeho reakce a chování během mnichovských dnů. Dle některých neměl na výběr a jeho rozhodnutí označují za správné, jiní v něm vidí jeho osudovou chybu. Autor Martin Petráček v něm dokonce vidí velezradu. Ve svém internetovém článku uvádí, že: *„Prezident Beneš provedl ve spolupachatelství s vládou státní převrat, čímž se dopustil velezrady. Skutečnost, že v době nejvyššího ohrožení republiky vůbec nesvolal zasedání Národního shromáždění, svědčí o tom, že se na možnost státního převratu promyšleně připravoval.“*⁵³ S tím nesouhlasí Alexandr Ort, který ve své knize uvádí, že ačkoli bývá Benešovi často vyčítáno, že o všem rozhodoval sám, neměl na výběr. Na práci sám byl zvyklý již z předešlých let a události prý utíkaly doslova hodinu po hodině, takže svolání vlády nebylo možné. Jiří Gruša ve své knize *Beneš jako Rakušan*, Benešovo konečné rozhodnutí a postup vidí ještě z úplně jiného pohledu a píše o něm, že: *„Musel by do bitvy sám a to není jeho obor, proto si vyžádá dokument, že byl opuštěn a opouští mlčící zemi.“*⁵⁴ Dále dodává, že jestliže jeho jméno znamená muže, který chrání své statky, během těchto dnů se prý zachoval jako nekřtěnec. K zvratu v pohledu na osobnost Edvarda Beneše došlo na přelomu století, kdy byly vydány práce, které odhalily velké množství nových faktů. Následně se mnoho historiků znovu začalo zamýšlet nad událostmi Mnichova a negativistický pohled se začal měnit v pohled daleko více objektivní. Profesor Koloman Gajan k tomu napsal, že je to v první řadě zásluha historika Roberta Kvačka, vynikajícího znalce historie předmnichovské republiky a obou prezidentů Masaryka i Beneše. To lze vidět v jeho studii *Spory o dějiny: Mnichov 1938*. Spojenectví se západem zde označuje za sporné. Již v červenci, bylo ze strany Francie Benešovi naznačeno, že bude muset požadavkům sudetoněmecké strany vyhovět, jinak spojenecká smlouva z roku 1924 bude anulována. Beneš, byl tímto

⁵³ Dostupné z: <http://www.velezrada-1938.cz/>

⁵⁴ GRUŠA, Jiří. *Beneš jako Rakušan*. Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-12-9. Strana 74

rozhodnutím velice zaskočen a nadále doufal, že k tomu nedojde a Francie Československou republiku neopustí. V září pak daly západní mocnosti Československu ultimátum, dle kterého muselo přijmout požadavky sudetských Němců. V následné mobilizaci prý Beneš spatřoval opatření, které by mohlo zabránit válce. Doufal, že by se Hitler mohl zaleknout možného vzniku koalice, která by Německo okamžitě porazila. O tom, že vypukne válka, však nepochyboval. „Cit“ se srážel s „rozumem“, který nakonec převládá⁵⁵. Věčnou otázkou, co by se stalo, kdyby Československo Mnichovskou dohodu, považuje za nehistorickou a neplodnou. Dle něj by pravděpodobně Německo okamžitě vojensky napadlo Československo, kterému by téměř nikdo z „neutrálních“ spojenců nepomohl. Bez podpory by Československá armáda silnějšímu Německu podlehla. Prezident Havel ve svém projevu k výročí 100 let od narození Edvarda Beneše pronesl, že nelze jeho rozhodnutí považovat za špatné a rozhodně ho nelze označit jako jediného viníka. K tomuto rozhodnutí ho přiměl nátlak moderní společnosti, politiků a dějin vůbec. *„Všichni věděli a všichni vědí, že tento fyzicky slabý politický praktik a politický myslitel, nebyl Atlasem schopným unést zeměkouli.“*⁵⁶ Navíc jde dle jeho názoru nutné ocenit, že se Beneš po Mnichovské dohodě nevzdal a dal se do nové práce za záchranu republiky. Druhým Benešovým osudovým okamžikem byl únorový komunistický převrat. K němu došlo 25. 2. 1948 a byl důsledkem v Benešovi poválečné politiky orientované na východ. Ferdinand Peroutka vidí revoluci už v roce 1945, ve kterém se komunisté zmocnili ministerstva vnitra. Veškerá moc byla stále více koncentrována v rukách jedné strany. Výtky prezidenta vůči komunistům narůstaly, ale v té době byl téměř bezmocný. Nejvíce mu bývá vyčítáno, přijal demisi. Dle Peroutky byl podlomen nemocí a neměl v sobě již tolik bojovnosti, jako předtím. Bylo tedy prý velmi riskantní udělit mu tak důležité rozhodnutí, které nemocný Beneš nemohl unést. Podobný názor zastává také Toman Brod, který mimo jiné usuzuje, že nesporně také Beneš vydal všechny zbraně nepříteli bez boje. Jiří Gruša v jeho rozhodnutí vidí

⁵⁵ Dostupné z: http://www.learned.cz/userfiles/pdf/prednasky-cleny-odborne/robert.kvacek_1107.pdf strana 6

⁵⁶ *Edvard Beneš - československý a evropský politik: Sborník projevů a příspěvků k 110. výročí narození druhého československého prezidenta*. Brno: Nadace Jiřího z Poděbrad, 1994. Strana 10

nespornou chybu. Dle něj se stejně jako během Mnichova v únorových dnech chybně držel Beneš zpátky, neoslovil veřejnost a neporadil se ani s ministry, kteří podali demisi. „Stačilo pohrozit občanskou válkou a vše šlo hladce.“⁵⁷ Tyto události jsou nepochybně nejvíce spornými událostmi v historii 20. století. Protichůdné názory se však objevují také na jeho osobnost. Dle některých byl výborným diplomatem a politikem, dle jiných bývá označován hrozným řečníkem, který se v průběhu největších rozhodnutí bál a stáhl. Dle Matěje Spurného, byl dokonce neoriginálním člověkem, jehož formát nedostačoval úlohám, před které byl postaven. Mě osobně se nejvíce líbí názor prezidenta Havla, který ve svém projevu Beneše označil za vytrvalého, pilného člověka s nesmírným politickým nadáním, jehož zásluhy se často ocitají ve stínu jeho dilemat.

⁵⁷ GRUŠA, Jiří. *Beneš jako Rakušan*. Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-12-9. Strana 104

12. Seznam použitých zdrojů

I. Literatura

1. BENEŠ, Edvard a Věra OLIVOVÁ. *Světová válka a naše revoluce: Výbor z díla*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1994.
2. HAVLÍČEK, František. *Eduard Beneš, člověk, sociolog, politik*. Praha: Prospektrum, 1991. ISBN 80-85431-20-3.
3. GRUŠA, Jiří. *Beneš jako Rakušan*. Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-12-9.
4. NOVOTNÝ, Karel a Zlata KUFNEROVÁ. *Člověk Edvard Beneš: čtení o druhém prezidentovi*. Praha: Dita, 2006. ISBN 80-85926-43-1.
5. BENEŠ, Edvard. *Paměti Mnichovské dny: [kritické vydání a rekonstrukce Benešových pamětí 1938-1945]*. Editor Milan HAUNER. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1529-7.
6. BENEŠ, Edvard. *Paměti Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství: [kritické vydání a rekonstrukce Benešových pamětí 1938-1945]*. Editor Milan HAUNER. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1529-7.
7. DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata Část první, Revolucionář a diplomat (1884-1935)*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1224-0
8. DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část druhá, Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1473-1.
9. WERSTADT, Jaroslav. *Osobnost Edvarda Beneše*. Editor Věra OLIVOVÁ. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2006. ISBN 80-86107-35-3.
10. BROD, Toman. *Osudný omyl Edvarda Beneše: 1939-1948 : československá cesta do sovětského područí*. Vyd. 2., upr., (v Akademii v tomto sv. 1.). Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0971-X.
11. ZEMAN, Zbyněk A. *Edvard Beneš: politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2000. ISBN 80-204-0770-7.
12. PEROUTKA, Ferdinand. *Byl Edvard Beneš vinen?*. 3. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1999. ISBN 80-86107-09-04.
13. ORT, Alexandr. *Edvard Beneš - diplomat a politik*. Praha: Irma, 1994. ISBN 80-901353-1-5.

14. KAPLAN, Karel. *Poslední rok prezidenta: Edvard Beneš v roce 1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. ISBN 80-85270-18-8.
15. BENEŠ, Edvard. *Demokracie dnes a zítra*. 6. (5. české) vyd. Praha: Čin, 1948
16. HITCHCOCK, Edward B. *Zasvětil jsem život míru: Životopis Edvarda Beneše*. 3. vyd. Praha: Jaroslav Podroužek, 1947.
17. TÁBORSKÝ, Eduard a Petr VALENTA. *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0365-5.
18. *Edvard Beneš - československý a evropský politik: Sborník projevů a příspěvků k 110. výročí narození druhého československého prezidenta*. Brno: Nadace Jiřího z Poděbrad, 1994.

II. Internetové zdroje:

- http://www.learned.cz/userfiles/pdf/prednasky-cleny-odborne/robert.kvacek_1107.pdf
- <http://www.velezrada-1938.cz/>
- <http://www.dnyceskestatnosti.cz/novinky/kalendarium/24-duben-1938-karlovarsky-program/>
- <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10000000222-edvard-benes-muz-ve-vetru/21525400057>
- http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/Benes_a_Mnichov.htm